

Bir Cumhuriyet Öğretmeni

Hikmet ÖZDEMİR*

“Mehmetçik, Gece Nöbetinde”

“Bu gecenin nefesinde çok hoş kokan bir şey var;”

“Koku değil... bizim köyün yaylasının havası!”

“Uzaklarda boğuk boğuk bir hicranlı ses ağlar;”

“Yad ses değil... bizim bağın kumrusunun sedası!”

“Karanlıkta bulutların arasında bir yıldız”

“Solgun solgun bana bakar, nazlı nazlı bir şey der;”

“Yıldız değil... dağ ardında hasretimle yanan kız.”

“Yıldız gibi gece kalkmış, beni anar, gülümser...”

“Sen ey kumru, sen ey benim içi yanık kardeşim,”

“Sorarlarsa bütün köye işte böyle haber ver;”

“Tüfek elde, gözüm önde bekliyorum vatani,”

“Ben varamam bu yerlerden sürmedikçe düşmanı...”

“Bu olmadan bana her şey, bana her şey haramdır.”

Ispartalı Hakkı,

Türk Yurdu, (19 Kasım 1915)

Giriş

Türkiye'nin Washington Büyükelçisi iken vefat eden Münir Ertegün, 1932-34 yıllarında bir buçuk yıl süren Londra Büyükelçiliği sırasında bir gün büyükelçiliğe bir yurttaşımız gelir.^[1] Büyükelçilik görevlisi, yurttaşımıza Büyükelçi Münir Beyin kendisini görmek isteğini söyler. Yurttaşımız Büyükelçinin makamına girer. Büyükelçi Ertegün, “- Nerelisiniz? Almanya'ya niçin gidiyorsunuz?” diye sorar. Yurttaşımız, “- Ispartalıyım. Almanya'ya kardeşimi görmek için gidiyorum, diye

* Doç. Dr., Başkent Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

(1) Büyükelçi Mehmet Münir Ertegün (1883-1944), hukukçu, dilci ve diplomat. Brest-Litovsk, Sevr ve Lozan görüşmelerine hukukçu olarak katılmıştı. Bern, Paris, Londra ve Washington'da Büyükelçi olarak Türkiye'yi başarıyla temsil etti.

yanıt verir. Bunun üzerine Büyükelçi Ertegün yeniden sorar: “- Ispartalı o büyük adamı biliyor musunuz?” Yurttaşımız şaşkıncıdır. Tanımadığını söyler. Büyükelçi kesin bir dille konuşur: “- Ya! O halde öğrenip gelirsiniz; ben de o zaman pasaportunuzu imza ederim.” Acaba, Büyükelçi Ertegün’ün kast ettiği büyük adam kimdir? Mahcup yurttaşımız birini bulur ve sıkılıp utanarak Ispartalı büyük adamın adını öğrenir. Ne var ki, kendisini bu konuda bilgilendiren büyükelçilik görevlisi haklı birkaç sözü de esirgemez: “- Ispartalı olursunuz da nasıl o büyük adamı bilmezsiniz: Yazımızın ve dilimizin düzelmesine, millileşmesine çalışmış bir kahramandır, O.” Yurttaşımız yeniden Büyükelçinin makamına girdiğinde Münir Ertegün ayaktadır: “- Dilimizin, yazımızın düzelmesine, kalkınmasına büyük hizmetler etmiş olan o zat çok temiz, çok samimi ve çok kıymetli bir adamdı. Şu anda ruhunu taziz etmek vicdani bir ibadettir,” diye konuşmaktadır. O büyük adam, Ispartalı Mustafa Hakkı Bey -ki, Türk Yurdu’nun 19 Kasım 1915 tarihli sayısında basılan ve- yukarıda aktarılan şiirin de sahibidir.^[2]

1939 Maarif Şurasına katılan Erzurum İsmet Paşa İlkokulu Öğretmeni Tevfik Yıldız’ın not defterini okurken; kendimi, Nurettin Artam’ın “Ispartalı Hakkı” başlığıyla Türk Dili’ndeki 12(Eylül 1952) yazısında sözü edilen ve Ispartalı Hakkı’nın adını bilemeyerek Büyükelçi Mehmet Münir Ertegün’ün sorusu karşısında mahcup olan yurttaşımız gibi hissettim.^[3] Türk Maarifinin sıradan bir neferi olan bu not defterinin sahibi, merhum bir ilkokulu öğretmeni olmanın ötesinde, kişilik olarak, tüm meslek ve özel yaşamında, 1915 yılında Ispartalı İsmail Hakkı Beyin “Mehmetçik, Gece Nöbetinde” tanımlamasına uygun davranmış ve öteki meslektaşları gibi Cumhuriyet’in nöbetini tutmuştur.

Onun, 1939 Maarif Şurasına Erzurum delegesi olarak katılmak üzere yola çıkarken tuttuğu not defteri okunduğunda, Anadolu’nun karanlık köşelerinde bilim meşalesini yakan bu insanların kutsal nöbetlerini nasıl bir özveriyle tamamladıkları bir kez daha anlaşılmaktadır. Tevfik Yıldız’ın 1939 yılına ait not defteri; Maarif ordusunda vefatına kadar hizmet veren bir ilkokul öğretmenin entelektüel boyutu ve çağdaş uygarlık ilkelerini kavrama azmini gösteren bir tarihi belge olarak okunmalıdır. Ne mutlu ki, Cumhuriyet öğretmeni Tevfik Yıldız ve onun vefakar meslektaşları, Büyükelçi Münir Ertegün’ün vurguladığı ölçüde “büyük adamlar” olarak bu ülkenin evlatlarına hiçbir ayırım gözetmeksizin okuma-yazma öğretmişler; Ispartalı Hakkı’nın dizelerinden süzülen Mehmetçikler gibi, bütün ömürlerini “cumhuriyetin nöbetinde” tamamlamışlardır.

(2) Ispartalı Hakkı (1869-1923), hukukçu, 1908 İhtilalindeki İkinci Meşrutiyet Meclis-i Mebusanında Isparta Mebusu. Türk Derneği’nin kurucularından. Dava arkadaşı Hamdullah Suphi Tanrıöver’in deyişiyle, “çok güzel yazardı”. O kadar ki, Türk Yurdu’nun 20 Eylül 1912 tarihli sayısında yer alan “Boyanan Mezar” başlıklı hikayesi, o günlerde İstanbul’da basılan La Pensee Turque adlı dergide Fransızca olarak yayımlanmıştı.

(3) Nurettin Artam (1900-1958), “Toplu İğne” takma adıyla güldürü yazıları da yazan İstanbul-Çengelköylü bu cumhuriyet aydını, öğretmen, dilci, şair, mizahçı, ve çevirmendi. İngilizce’yi çok iyi derecede bilirdi. 36 yıl gazete yazarlığı yapmış. İkinci Dünya Savaşı boyunca, Ankara Radyo Gazetesini yönetmişti.

2. KASTAMONU'DAN ERZURUM'A

1907'de, Kastamonu-Taşköprü Kirha Köyünde Karabeyoğlu Ahmet Efendi ile Elif Ananın oğlu olarak dünyaya gelen Tevfik (Yıldız), 1927'de, Kastamonu Muallim Mektebini bitirene kadar yaşamının çocukluk ve ilk gençlik dönemlerini geçirdiği Kastamonu şehri üzerine literatürde ilginç bilgiler bulunmaktadır.

Kastamonu şehir olarak, yalnızca Türk Milli Mücadelesinde değil, Selçuklular ve Osmanlılar dönemlerinde de önemli olaylara sahne olmuştur. Osmanlı Devleti haritalarında Karadeniz bölgesi iki vilayete ayrılmaktadır. Doğusu Trabzon, Batısı Kastamonu'dur. Kastamonu'nun bu önemi bir taraftan Bizans'a komşu oluşu, Karadeniz'e açılması ve Güneyden İç Anadolu bölgesine yakın olmasıdır. Bütün bunlar bu tarihi şehre stratejik önem kazandırmaktadır.^[4]

Osmanlı İmparatorluğunda Batılılaşma hareketleri ile birlikte, Batı tipi okullar açılması gündeme gelince bu okullara öğretmen yetiştirme sorunuyla karşılaşmıştır. 16 Mart 1848'de, İstanbul Darülmualimin-i Rüşdi bu amaçla açılmıştır. 1868'de, Darülmualimin-i İptidaiye kurulmuştur.^[5] 1870'te, yine İstanbul'da, Darülmualimat (Kız Öğretmen Okulu) açılmıştır.^[6] Darülmualimin Mektepleri, 1882 yılına kadar, Edirne, Bağdat, Adana, Beyrut, Halep, Hüdavendigar, Diyarbekir, Şam, Trabzon,, Memuretülaziz, Musul, İzmir ve Kastamonu'nun da aralarında olduğu toplam 14 yerde açılmıştır. Bu mekteplerin 1908'e kadar sayıları 31'e çıkmıştır.^[7] İbrahim Arslanoğlu'nun tespitlerine göre; Kastamonu'da Darülmualimin, 1884'ten önce kurulmuştur, bu tarihin 1882 veya 1883 olması muhtemeldir.^[8] Kastamonu'da, 1915'te Darülmualimat (Kız Öğretmen Okulu) açılmıştır. Bu okul, 1923'te kapatılmış,^[9] 1938'de, Göl'de açılan Eğitim Kursu Köy Enstitüsü haline dönüştürülünce Kastamonu yeniden öğretmen okuluna kavuşmuştur.^[10]

Kastamonu, Milli Mücadele'yi başından itibaren desteklemiştir:

Milli heyecanı hayli yüksek olan bu şehirde, 15 Haziran 1919'da, genç ve idealist bir kadro tarafından Açıksöz gazetesi çıkarılmaya başlanmıştır. Açıksöz gazetesi, bütün Batı Karadeniz bölgesine hitap etmiş, halkın siyasi sosyal ve kültürel yönden gelişmesine büyük ölçüde yardımcı olmuştur. Açıksöz idarehanesi, Kastamonu'daki aydınların bir karargahı gibi çalışmıştır. ^[11] Açıksöz, ilk sayısından itibaren Mustafa

(4) Refik Turan, Selçuklular Döneminde Kastamonu, "Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu", (Ankara, 1989), s. 1.

(5) Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, (İstanbul, Kültür Koleji Y., 1994), s. 216.

(6) Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, s. 154.

(7) Maarif-i Umumiye Nezareti Salnamesi, 1316, ss. 253-57 aktaran: Hasan Ali Koçer, Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi, 1773-1923, (İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Y., 1991), s. 148.

(8) İbrahim Arslanoğlu, Kastamonu Öğretmen Okulları, (1884-1977), (İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Y., 1998), s. 27 ve 28.

(9) İbrahim Arslanoğlu, Kastamonu Öğretmen Okulları, (1884-1977), s. 47.

(10) İbrahim Arslanoğlu, Kastamonu Öğretmen Okulları, (1884-1977), s. 149.

(11) Mustafa Eski, Kastamonu Basınında Milli Mücadele'nin Yankıları, (Ankara, TTK Y., 1995), s. 3.

Kemal'in yanında yer almış ve onun emirlerini çekinmeden yayınlamıştır." Açıksöz'ün başyazarlığını, yapan Kastamonu Sultanisi edebiyat öğretmeni İsmail Habib Sevük, aynı zamanda ateşli bir hatip olarak miting alanlarındaki konuşmalarıyla da binlerce "Kastamonu'lunun yüreğine milli heyecanı damla damla akıtmıştır."^[12]

1920'lerin başında, Açıksöz Gazetesi'nde, Kastamonu'nun kültür yaşamında öncü rolünü üstlenen, İstiklal Mahkemesi Reisi Mustafa Necati, Şair Mehmet Akif imzaları dışında, Başyazar İsmail Habib Sevük, İsmail Hakkı [Uzunçarşılı, 1919'da, Lisede Tarih Öğretmeni]^[13], Kastamonu'da öğrenci iken ün kazanan Arif Nihat Asya ve Şair Orhan Gökay yazmışlardır.^[14]

Kastamonu'da, Milli Mücadele döneminde faaliyet gösteren bir kısım derneklerin isimleri bile bu şehrin entelektüel yaşamı hakkında bir fikir vermektedir: Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Hilal-i Ahmer, Gençler Kulübü, Muallimler Cemiyeti, Kadınları Çalıştırma Cemiyeti, Himaye-i Etfal (Çocukları Koruma) Cemiyeti, Kastamonu İlim Cemiyeti, İçkiyle Mücadele Cemiyeti, Himaye-i Ahlak Cemiyeti, Hanımlar Musiki Dershanesi.^[15]

İşte böyle bir şehirde, 1923-1924 öğretim yılında, Taşköprü 1323 (1907) doğumlu Kirha Köyü Camii Hocası Karabeyoğlu Ahmet Efendi ile Elife Ananın oğlu Tevfik, Kastamonu'da Darülmualimin öğrencisi olmak için 16 yaşında öğretmenlik mesleğine ilk adımını atmıştır. Kastamonu Darülmualimin öğrencilerinin sayısı bu öğretim yılında artmış, 138'e çıkmıştır.^[16]

Kastamonu Darülmualimin öğrencisi Kirhalı Tevfik'in okul yaşamı hakkında bilgi bulunmamaktadır. 1915 tarihli Darülmualimin ve Darülmualimat Nizamnamesine göre; Darülmualimin iptidai kısmı bitirenler ilkokullara öğretmen olmaktadır ve bu kısmın süresi erkekler için 4 yıldır. 1924-25 öğretim yılından itibaren öğretim süresi 5 yıla çıkarılmıştır.^[17] Tevfik, 1915 tarihli Nizamnameye göre Kastamonu Muallim Mektebinde 4 yıl okumuş ve 1927'de, Kastamonu Muallim Mektebini 20 yaşında bitirmiştir. Ancak, 22 Kanunisanı 1339 tarihli Açıksöz'de, Ankara'da yapılan Zafer Abidesi için Darülmualimin öğrencilerinin topladıkları bağış listesinde 10 kuruş 20 para veren Tevfik adında bir öğrenci vardır.^[18] Bir olasılık, 1923-1924 öğretim yılında Kastamonu Darülmualimin 1.

(12) Mustafa Eski, İsmail Habib Sevük'ün Açıksöz'deki Yazıları, 1921-1922, (Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Y., 1998), s. XI.

(13) Fuat Süreyya Oral, Cumhuriyet Basın Tarihi, 1923-1973, (Ankara, Sanayii Nefise M., 1973), s. 38.

(14) Aziz Demircioğlu, Kastamonu Basın Tarihi Hakkında Notlar, "Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu", (Ankara, 1989), s. 156 aktaran: İbrahim Arslanoğlu, Kastamonu Öğretmen Okulları, (1884-1977), s. 17.

(15) Mustafa Eski, Kastamonu Basınında Milli Mücadele'nin Yankıları, ss. 12-4.

(16) İbrahim Arslanoğlu, Kastamonu Öğretmen Okulları, (1884-1977), s. 37.

(17) MEB Öğretmen Okulları Genel Müdürlüğü, 1970-1971 Yıllığı, s. 39.

(18) İbrahim Arslanoğlu, Kastamonu Öğretmen Okulları, (1884-1977), s. 38.

sınıf öğrencisi Tevfik (Yıldız) ile, Ankara'daki Zafer Abidesi yapımı için bağışta bulunan ve adı Açığsöz'de listede yer alan Tevfik aynı öğrenci olabilir.^[19]

Öğretmen adayı Tevfik, Cumhuriyet'in işaret ettiği ilk görevi için, hiç vakit yitirmeden Erzurum Aşkale yolunu tutmuştur. Erkek ve kız iki kardeşini tüberkülozdan yitiren Tevfik, Aşkale'den sonra, bir yıl kadar, Hasankale Velibaba Okulunda çalıştıktan sonra, 61 yaşında vefatına kadar görev yaptığı Erzurum il merkezine tayin olmuştur. Erzurum il merkezinde sırasıyla Gazipaşa, Dumlupınar, Yoncalık, İsmet Paşa, İnönü ve tekrar İsmet Paşa ilkokullarında 11 Mayıs 1968'de vefatına kadar 41 yıl fiilen öğretmenlik yapmıştır. 1934'te, "Yıldız" soyadını alan Tevfik Öğretmen, 1937'de, 32 yaşında iken Sabiha hanım ile evlenmiş ve dört çocuk sahibi olmuştur.^[20]

39

3. TEK BAŞÖĞRETMEN TEK MEKTEP

Tevfik öğretmenin, Aşkale ve Hasankale'den sonra Erzurum Gazipaşa Okulunda göreve başladığı 1928 Sonbaharında, 20. Yüzyıl Türkiye için yaşamsal önemde bir büyük değişim olan Harf İnkılabı başlatılmıştır. Bütün ülke, adeta tek başöğretmen ile yönetilen tek mektep haline getirilmiş; Türk eğitim tarihinin en büyük seferberliği ilan edilmiştir. Acaba, Türk Harf İnkılabının Erzurum'da görevli Tevfik öğretmenin yaşamında bıraktığı izler nelerdir? Tevfik öğretmen yeni harfleri nasıl ve kimlerden öğrenmiştir. Yeni harflerin öğretilmesi için ne tür çalışmalarda bulunmuştur? Millet Mektepleri faaliyetine katkı yaparken ne gibi gözlemleri olmuştur? Ne yazık ki, Tevfik öğretmenin evrakı arasında bu konularda en küçük bir ipucu bulunmamaktadır.

Fakat, bu büyük tarihi olayın, Anadolu'nun öteki bölgelerindeki yansımaları, Millet Mektepleri faaliyetleri ve öğretmenlerin coşkusu hakkında bir fikir verebilir.

1 Kasım 1928'de, 1353 sayılı Latin Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden geçmiş ve 3 Kasım 1928 günlü Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Alfabe değişikliğinin kendi başına bir dolu güçlüğü beraberinde getirdiği bir gerçektir. Atatürk, bütün bu zorlukları göze almış ve alfabe değişikliği için yola çıkmıştır. Harf İnkılabına karar verince, bütün ülke baştan başa büyük bir dershaneye dönüştürülmüştür. Gazi, şehir şehir dolaşmaktadır, okullarda, kahvelerde, meydanlarda kara tahtanın başında vatandaşlara yeni alfabe dersleri vermektedir. Millet Mektepleri projesi başlatılmıştır. Devlet dairelerinde, Ordu'da, Türk Ocaklarında, hapishanelerde yetişkinler için kurslar açılmaktadır. İlk dört ayda 5000 öğretmen, yeni alfabeği öğrenmiş ve yeni kursların yönetimini üstlenmişlerdir. Okul kitapları yeni yazı ile basılarak okullara dağıtılmıştır. Türk Harf İnkılabının en

(19) Ailesi, böyle bir bağış konusunda bilgi bulunmadığını ifade etmiştir./HÖ.

(20) Hacettepe Üniversitesi Kimya Profesörü Attila Yıldız, Anadolu Ajansı Eski Genel Müdürü Aytekin Yıldız, İktisatçı Aynur (Yıldız) İmamoğlu ve İç Hastalıkları Profesörü Akın Yıldız/HÖ.

önemli uygulayıcısı mevcut eğitim kurumu ve öğretmenlerdir. Mahmut Tezcan'ın anlatımıyla, "Öğretmen, eğitim amaçlarının gerçekleştirilmesinde temel kaynaklardan birisidir. Toplumun geleceği ve yazgısı üstünde öğretmen güçlü bir etkindir. Sistemi, programları, eğitim araç ve gereçlerini kullanarak, onlara dinamiklik kazandırarak eğitimin amaçlarını gerçekleştirmeye çalışan öğretmenlerdir." [21]

1928 Türkiye'sinde genç bir öğretmen olarak alfabe öğretimi seferberliğine katılan M. Adil Özder, yurdun dört yanında birden başlatılan Millet Mektepleri coşkusunu şöyle anlatmaktadır:

"Millet Mekteplerinin resmi şekliyle faaliyete geçtiği tarih, sanırım, Aralık 1928 ayının son günleriydi. Ben o tarihten bir süre önce, 18 Ekim 1928'de, Çanakkale'nin Bayramiç kasabasında Zafer-i Milli Mektebi muallimliğine atanmış, ilk görevi orada almıştım. Bana, -o yıllarda yeni mezun öğretmenlere verilen değer ölçüsüyle- yeni Türk harfleriyle öğretim yapmak üzere birinci sınıf çocuklarını yetiştirme görevi verildi. İbrahim Alaaddin (Gövsa) Beyin <Sevimli Alfabe>siyle öğretime başladım."

"Kasabada, Millet Mekteplerinin açılış törenleri davullu-zurnalı, şenlikli olmuştu. Bir süre bana gündüz çalışmalarından sonraki akşamüstü saatlerinde yirmi kadar köy imamı ve köy katibi efendilere yeni harflerle okuma-yazma görevi verildi. Bu kurs, her gün aynı saatlerde, bir ay sürdürüldü. Kursta, uzun sakallı, gözlüklü, altmışların üstünde hoca efendiler ve yine yaşlı yaşlı köy katipleri vardı. Bir aylık sürede hepsi de yeni harflerle okuma-yazmayı başardılar."

"Ondan sonra da, yine gündüzleri aynı saatlerde kasabanın ev hanımlarından bir gruba yeni harflerle okuma-yazma öğrettim. Bu çalışmalarımız da yirmi gün kadar sürdü. Bu hanımlar da hoca ve katip efendiler gibi eski yazı ile okuyup yazmayı bildikleri için o süre içinde başarı gösterip yeniyi kolaylıkla öğrenmiş oldular."

"Hanımların gündüz derslerinden ayrı olarak bir de geceleri saat yirmibire kadar süren Millet Mektebi 'Gece Dershanesi' vardı. Bu gece derslerini de bana verdirttiler. Memur ve aydınlar dışında, kasabanın her çeşit adamından (arabacı, hamal, aşçı çırağı, helvacı, mutaf, bezzaz, attar. vb) sayıları kırka yaklaşan yurttaşlar bu gece derslerine devam ettiler ve okuma-yazmayı öğrendiler. (..)"

"Bir yıl sonra Çanakkale'den Anadolu'muzun Kuzeydoğusunda ve Türkiye-Sovyet Rusya devlet sınırlarının tam kesiştiği noktadaki bir köye naklen atanmıştım. Oraya gittiğimde, Millet Mektepleri'nin gece ve gündüz öğretimi yapan ve adına 'Seyyar Muallim' denilen genç bir ortaokul mezunu arkadaşın yeni harflerimizle okuma-yazma öğretmekte olduğunu gördüm. O köy, tamamiyle Acara ağzı yabancı bir dille konuşan yurttaşlarımızın yurduydü. Buna rağmen, Türkçe'yi pek az bilen

(21) Mahmut Tezcan, "Atatürk'ün Eğitim Anlayışına Felsefi ve Sosyolojik Bir Yaklaşım," Atatürkçü Düşünce, (Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 1992), s. 743.

köy hanımlarının yeni harflerle birkaç ay içinde okuma-yazmayı öğrendiklerini hayretle görmüştük. Hatta, benim okuttuğum birinci sınıf çocukları -ki, Türkçe konuşamaz, konuşulanları pek az anlardı- dahi, 6-7 ay içinde yeni yazımızla okuyup yazmayı pek güzel öğrenmişlerdi.”[22]

Bir diğer önemli tanık, Fehmi Yavuz, aynı yıl, yurdun bir başka köşesinde, öğretmen ve öğrencilerin birlikte yeni harfleri nasıl öğrendiklerini anlatmaktadır:

“1927-28 ders yılının sonunda Isparta Ortaokulunu bitirdim. Diplomam eski harftedir. Yeni harfleri, belki adı bile konmayan, gönüllülerin izlediği bir kursta, öğretmenlerimizle birlikte söktük.”

“O yılın 18 Ekiminde, Muğla'nın Yatağan ilçesine bağlı, Turgut bucağında, ilkokul öğretmeni (muallim muavini) olarak göreve başladım. Başöğretmenimiz bana 2. ve 3. sınıfları verdi. İki sınıfta 30 kadar öğrencim vardı. Hepimiz eskiyi bırakıp, yeni harfleri öğrenmek zorunda idik. Çarpıcı olması gereken bu değişikliği hiç kimsenin yadırgamadığını çok iyi anımsıyorum. Yılbaşına kadar çocuklar, okuma yazmayı eksiksiz öğrendiler. Onların başarısını gördükçe, sık sık kendime şu soruyu soruyordum: -Ya eski harfler sürüp gitse idi halim nice olurdu, çocuklara bunu nasıl öğrettirdim? Çünkü, iki yılı medresede olmak üzere, 10 yıl eski harflerle öğrenim gören, üstelik biraz da Arapça ve Farsça okuyan ben, 1 sayfalık yazıda en az 10-15 yanlış yapıyordum.”[23]

Atatürk'ün Başöğretmenliğinde yeni alfabe ile okuma-yazma öğrenme seferberliğine öğretmenler yanında, milletvekilleri ve her kademedeki devlet erkani katılmışlardır.

1960 Kasımında Ömer Sami Coşar, o günlerin inanılmaz çabasını ve tarihi seferberliğe kendisinin öğretmen olarak katkısını yazmaktadır:

“Dolmabahçe Sarayının üst katındaki büyük salonun kapıları dört buçuk saatten beri kapalı duruyordu. Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'da bulunan bütün milletvekillerini o gün saraya çağırılmış, yüz kadar Büyük Millet Meclisi azası, yeni harfler hakkında uzun bir ders dinlemişlerdi. Gazi, millet temsilcilerinin ne ölçüde bu harfleri benimsediklerini öğrenmek istemiş, bazılarını sıkı bir şekilde imtihana tabi tutmuştu.”

“<Mebuslar süratle imtiha bölgelerine giderek, halkın yeni harfleri öğrenmesini sağlayacak tedbirleri alırtacaklardır.>”

“Bu, Gazi'nin talimatı idi.”

“Milletvekilleri bu mevzuda ne yapabilirlerdi? Ne gibi tedbirlere başvuracaklardı? Bu sualleri kendi kendine soranlardan biri de Bozüyük Milletvekili Çolak İbrahim idi. İmtihap bölgesinde bir kereste fabrikası ve işçileri

(22) M. Şakir Ülkütaşır, Atatürk ve Harf Devrimi, (Ankara, Türk Dil Kurumu Y., ikinci baskı 1991), ss. 70-71.

(23) Türk Dili, sayı 326, (Kasım 1978) aktaran: Bilal N. Şimşir, Türk Yazı Devrimi, (Ankara, Türk Tarih Kurumu Y., 1992), ss. 229-30.

vardı. Bunlar da süratle okur-yazar hale getirilmeliydi. Mustafa Kemal Paşa bilhassa bu nokta üzerinde durmuş, işçi çalıştıranlardan, onların emeğinden istifade edenler, bunları yetiştirmelidirler, demişti. Çolak İbrahim'e iki öğretmen lazımdı. Kursta beni bulmuş, Bozüyük'e gelir misin, demişti. Enver adında bir arkadaşımla da anlaşmıştı. Bozüyük'te kaldığımız müddet içinde bize maaş bağlamıştı. Ben, kasabadaki münevver gruba, arkadaşım Enver de halka yeni harfleri öğrettik.”[24]

Ömer Sami Coşar devam ediyor:

“Eylülün ikinci haftası, öğretmen olarak intihap dairesine gitmek sırası Başbakan İsmet Paşaya gelmişti[r]. Haydarpaşa Garı'nda Başbakan, kendisini teşvie gelmiş olan Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşaya diyordu ki: <- Paşam, yeni harf seferberliği muallim olarak Malatya'ya gidiyorum!>”[25]

Türk Harf İnkılabı, öğretmenlerin sayesinde en büyük zaferi okullarda kazanmıştır. Yeni harflerin uygulanması özellikle ilkokullarda parlak sonuçlar vermiştir. Bu konuda yabancı gözlemciler de görüş birliği içindedir. Genç Türkiye'nin bu büyük hamlesini bir yıl boyunca yakından izleyenlerden Büyükelçi Joseph Grew, Amerikan Dışişleri Bakanlığına gönderdiği 24 Haziran 1929 gün ve 783 nolu raporunda yasanın uygulanışında, “Şimdiye kadar en büyük başarı ilk ve orta dereceli okullarda sağlandı,” diye yazmaktadır.[26]

4. KEMALİST ÖĞRETMENİN DÜNYASI

1928'de, Türk Harf İnkılabı ile ilgili olarak; “Hepimize, bu memleketin bütün vatanını seven yetişkin evlatlarına mühim bir vazife teveccüh ediyor; bu vazife, milletimizin kamilen okuyup yazmak için gösterdiği şevk ve aşka bilfiil hizmet ve yardım etmektir. Hepimiz, hususi ve umumi hayatımızda rast geldiğimiz okuma yazma bilmeyen erkek, kadın her vatandaşımıza öğretmek için taalluk göstermeliyiz,”[27] diyerek Yeni Türkiye'nin toplumsal felaketleri aşabilmesinde öğretmenlerin özel önemini vurgulayan Atatürk ve Cumhuriyet önderliğinin, öğretmenlerin dünyasına çeşitli araçlarla doğrudan müdahalelerde bulunduğu bilinmektedir.

Türk modernleşmesinin önemli kurumlarından Halkevleri, 1930'larda, öğretmenlerin bu kutsal görevlerinde yalnız kalmamaları için düşünülmüş ve 1932'den itibaren başarıyla uygulanmış önemli bir projedir.

(24) Ömer Sami Coşar, "Elifbe'den Alfabeye 5", Milliyet, (14 Kasım 1960) aktaran: Zeynep Korkmaz, Atatürk ve Türk Dili, Belgeler, (Ankara, Türk Dil Kurumu Y., 1992), ss. 169-70.

(25) Ömer Sami Coşar, "Elifbe'den Alfabeye 6", Milliyet, (15 Kasım 1960) aktaran: Zeynep Korkmaz, Atatürk ve Türk Dili, Belgeler, s. 175.

(26) Bilal N. Şimşir, Türk Yazı Devrimi, ss. 228-29.

(27) Atatürkçülük, Birinci Kitap, (Ankara, Genelkurmay B., 1982), ss. 113-18.

Yahya Akyüz'ün tespitlerine göre; Halkevlerinde asıl görev alanlar öğretmenlerdir.^[28]

1938'de, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri ve dönemin Dahiliye Vekili Şükrü Kaya, Halkevleri ile ilgili olarak bir döküm vermektedir:

“1932'de yalnız 24 evimiz ve 34 bir üyemiz vardı. Bugün [1938] 209 evimiz, erkek ve kadın 100 binden fazla faal üyemiz vardır. 1933'te evlerimizde 915 konferans verilmişken, bu yıl 3 bin 56 konferans verilmiştir. Kitap saraylarımızda 1933'te 59 bin 444 kitabımız vardı ve 149 bin okuyucu gelmişti. Bu yıl kitabımız 129 bin 362 cildi buldu ve okuyucularımızın sayısı da 1 milyon 590 bini geçti. 1935'te, 59 sergi açmışken, bu sene 179 sergi açtık. 1935'te, 495 köye geziler yapmışken, bu yıl çalıştığımız köylerin sayısı 1000 495'i buldu. Halk dersleri 8 bin 300'den 16 bine vardı. 1933'te Halkevlerine 500 bin vatandaş gelmişti. Bu yıl gelenlerin sayısı 6 milyon 642 bindir.”^[29]

Halkevleri, bu konularıyla kadın-erkek, her yaş ve meslekten yurttaşların, birer Cumhuriyetçi-Türk olarak eğitildikleri laik mabetler işlevi üstlenmişlerdir. Yeni Türkiye'nin laik kimliğini simgeleyen Halkevleri, bu anlamda, “dini mekanlara alternatif yeni bir toplanma mekanı olarak cami ya da kiliselerin yanında” yer almışlardır.^[30]

Peyami Safa, “Türk ile Osmanlı” başlıklı ünlü diyalogunda; bir bakıma bu laik mabetlerde (=Halkevlerinde) yetişen yeni-insanın kimliğini tartışmaktadır:

“Osmanlı - Beni inkar mı ediyorsun?”

“Türk - Nasıl inkar edebilirim? Sen benim babamsın.”

“Osmanlı - Kendini benden niçin ayırıyorsun?”

“Türk - Ben senin oğlunum fakat sen değilim. Aramızda cevher birliği fakat bünye farkı var. Sen bir imparatorluktan İslam beynelmileli içinde, onun kültür nizamına bağlı, onun dünya telakkisine sahip, onun teokratik idare sistemini kendine mal etmiş, onun sanatı, semboller dünyası ve lejantları içinde yaşayan, onun veznini, musikisini ve mimarlığını benimsemiş ve tekemmül ettirmiş, onun tabuları ve hurafeleri arasında modern dünyaya karşı kinini eski medeniyetin gururundan alan bir ayrılık duygusuyla sırtını çevirmiş, Türklüğü ve Araplığı kucakladığımız için ikisini birbirine aynı dil ve kültür kardeşliğiyle ısıdırmak ihtiyacını duyan bir imparatorluk.”

“Osmanlı - Sen nesin?”

“Türk - Ben sadece Türküm. Tek millet realitesinin kaidesi üstündeyim. Araplıktan ve İslam beynelmilelinden ayrıldım. Batı beynelmileli içindeyim. Sen

(28) Yahya Akyüz, Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri, 1848-1940, (Ankara, Doğan, B, 1978), s. 270.

(29) Hikmet Özdemir, Türkiye Cumhuriyeti, (İstanbul, İz Y., 1995), s. 121.

(30) Neşe G. Yeşilkaya, Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık, (İstanbul, İletişim Y., 1999), s.188.

Asyalıydın, ben Avrupalıyım. Sen Ortaçağlı idin. Ben Yeniçağlıyım. Senin devleti idare eden dinin benim yalnız vicdanımı idare eder. Senin aruzun, senin tek sesli musikin, senin minyatürün, ortaoyunun, senin Karagözün, benim şiirim, benim musikimin, benim resmimin ve benim tiyatromun sadece ilham kaynaklarıdır. Onlardan senin rengini alırsın. Bu ruhu kendi kalıbıma dökerim. Senin tesirin altındayım. Fakat, emrin altında değilim. Çünkü sen artık yoksun, çünkü ben artık reşidim.”[31]

1932’de, Halkevlerinin Ülkü dergisi, köy eğitimi ile ilgili makaleler yayınlamaktadır.

Ülkü’nün yönetmeni Nusret Kemal (Köymen), derginin, Haziran 1933 sayısında, “Köy Seferberliğine Doğru” başlıklı yazısında, 40 bin köyden 37 bininde okul, posta ve hatta dükkan bulunmadığını yazmaktadır. Derginin aynı sayısında bir de “Köy Anketi” yer almıştır. Bu anketin, köyleri tanıma yolunda belki ilk anket girişimi olabileceğini düşünmektedir. Köy öğretmenlerince ankete yollanan yanıtlar, Ocak 1934 sayısından itibaren dergide yayınlanmıştır.[32]

Ülkü’nün Temmuz 1933 sayısında, Mehmet Saffet (Engin), “Köycülük Nedir?” başlıklı önemli bir yazı yayınlamıştır. Bu yazının “Köy Muallimleri Nasıl Yetiştirilecek?” başlıklı kısmında şu önerilerde bulunulmuştur:

“(a) Şimdilik ortaokul mezunlarını alıp kurs göstererek sertifika vermek suretiyle köy öğretmeni yetiştirmek. Bunlara, köydeki toplumsal liderliğin nasıl yapılacağına dair bir kitap ta verilecektir. (b) Köy Öğretmen Okulları açmak. Buraya gelecek öğrenci, bütün hayatında köyde kalacağını bilecektir. Yükselme imkanı kendilerine verilecektir. Yüksek istidat ve yetenek gösterenlerden isteyenlere, daha yüksek öğrenim imkanları verilecektir.”[33]

Halkevleri dışında, öğretmenin dünyasında, dergiler, gazeteler, telif ve tercüme eğitim ile ilgili eserler bulunmaktadır.

Cavit Binbaşıoğlu’nun tespitlerine göre; 1930’lardaki başlıca eğitim dergileri şunlardır:

“Muallimler Birliği,” 1926’da, İstanbul Muallimler Cemiyeti tarafından Muallimler Mecmuası yerine daha o kapanmadan çıkarılmaya başlanmıştır. “Terbiye,” Ankara’da Maarif Vekaleti Milli Talim ve Terbiye Kurulunca aylık olarak çıkarılmıştır. İlk sayısı Şubat 1927’de basılmıştır. “Maarif Vekaleti Mecmuası,” 1 Mart 1925’te yayına başlayan bu derginin ilk iki sayısında Prof. John Dewey’nin “Türkiye Maarifi Hakkında Rapor” başlıklı çalışması yer almıştır. “Yeni Kültür,” 1936’da, Ankara’da, eğitimci Kazım Nami Duru tarafından çıkarılmıştır. “Muallim

(31) Peyami Safa, “Osmanlı Türk Arasında”, Ulus, (5 Mayıs 1949) aktaran: Hürriyet Konyar, Ulus Gazetesi, CHP ve Kemalist İlkeler, (İstanbul, Bağlam Y., 1999), s. 248.

(32) Cavit Binbaşıoğlu, Türkiye’de Eğitim Bilimleri Tarihi, (İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Y., 1995), s. 219 ve 224 vd.

(33) Cavit Binbaşıoğlu, Türkiye’de Eğitim Bilimleri Tarihi, ss. 219-20.

Sesi (Öğretmen Sesi),” 1930-31’de ilkökul öğretmeni Selim Siret tarafından çıkarılan bu dergi, eğitim politikasında öğretmenlere söz hakkı verilmesini savunmuştur. “Sınıf Muallimi,” 1934-36 arasında Sadrettin Celal Antel tarafından çıkarılan bu dergide, ilkökul dersleriyle ilgili örnekler ve ilkökul başarı testleri yer almıştır. “Fikirler,” 1925’te, İzmir’de basılan bu dergi, 1932’de, İzmir Halkevi dergisine dönüşmüş ve mesleki yazılara en fazla yer veren dergi olmuştur.[34]

Ersoy Taşdemirci, Kemalist eğitim yayınları politikasını şu şekilde değerlendirmektedir:

“(..) Yabancı uzmanların hemen hemen hepsinin raporlarında ortak olan husus; yabancı uzman ve eğitimci daveti, çağdaş eğitim akımları ve Batı ülkelerinin eğitim sistemlerini konu alan telif ve tercüme eserlerin yayınlanarak öğretmenler tarafından okunmasını sağlanmasıdır. Gerçekten de Maarif Vekili Mustafa Necati zamanında yayınlanmaya başlayan çağdaş eğitim akımları ve Batı ülkelerinin eğitim sistemlerine ilişkin makale ve kitaplar, devamlı olarak artmıştır. Bu tip kitap ve makaleler özellikle 1920’li ve 1930’lu yıllarda yoğunluk kazanmıştır. Nitekim, Maarif Vekaleti tarafından 1925-1940 yılları arasında yayımlanan Maarif Vekaleti Mecmuası ve Terbiye Mecmuasında çağdaş eğitim akımları ve yabancı ülkelerde eğitim sistemlerini konu alan çok sayıda makale ve raporlar yayımlanmıştır. (..) Bu tercüme ve telif faaliyetlerini yürütenlerin başında; İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Sadrettin Celal Antel, Ali Haydar Taner, Mustafa Rahmi Balaban, Kazım Nami Duru, İbrahim Alaeddin Gövsa, Hıfzıhrahman Raşit Öymen, İsmail Hakkı Tonguç, Halil Fikret Kanad, Nafi Atuf Kansu, Selim Sırrı Tarcan, Emin Soysal, M. Rauf İnan, Ahmet Hasip Aytuna, Kemal Kaya, Cemil Sena, Fuat Gündüzalp, .. gibi öğretmen ve eğitimciler gelmektedir. Avrupa ve Amerika kaynaklı çağdaş eğitim akımları hakkında çok sayıda kitap yayımlandığı halde, Sovyet Rusya kaynaklı ‘Üretim Okulu’ ve ‘Kolektif Eğitim’ hakkında hemen hemen hiç kitap yayınlanmadığı görülmektedir. Ancak, Sovyet Rusya eğitim sistemi hakkında Maarif Vekaleti Mecmuasında dikkati çekecek ölçüde makale ve rapor yayınlanmıştır. Yalnız burada önemli bir hususu da vurgulamak lazımdır. O da, yabancı ülkelerin (Batı ülkelerinin) eğitim sistemleri ve çağdaş eğitim akımları ile ilgili yayınlanan kitaplar ve mecmualar, ister Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanmış, isterse, başka kuruluşlarca yayınlanmış olsun, Milli Eğitim Bakanlığının özellikle Öğretmen Okulları ve Liselerin kütüphanelerine bunlardan birer tane göndermesidir. Bu uygulama 1950’li yıllara kadar kesintisiz devam etmiştir.”[35]

(34) Cavit Binbaşoğlu, Türkiye’de Eğitim Bilimleri Tarihi, ss. 552-55.

(35) Ersoy Taşdemirci, “Yüzyılımızın Başından Günümüze Kadar Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Sisteminde Çağdaş Pedagoji Problemleri”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(1999), s. 165-66.

1930'larda, örnek olarak, Erzurum'da görevli bir öğretmenin eğitim ile ilgili bütün yayınları hiçbir masraf yapmaksızın okuması bir devlet politikası olarak başarılabilmiştir. Öğretmenin bütün bu yayınları izlemek için yalnızca Halkevine gitmesi yeterlidir.^[36]

46

5. MODERNLEŞMENİN ÖNCÜ MÜFREZELERİ

Türk modernleşmesini, yurdun en uzak köşelerine taşıyacak öncü müfrezelerde görev yapacak öğretmenler nasıl yetiştirilmelidir?

Genç Türkiye'nin liderliği, John Dewey'nin tavsiyelerinden hareket ederek hazırladıkları, 1926 tarih ve 789 sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanunla; ilkokulları, köy ilkokulları ve şehir ilkokulları; öğretmen okullarını, şehir öğretmen okulları ve köy öğretmen okulları diye ikiye ayırmışlardır. Köy okullarına öğretmen yetiştirmek için de, Kayseri'de ve Denizli de olmak üzere iki tane Köy Muallim Mektebi açılmıştır. Ancak Mustafa Necati Beyin 1929 yılında beklenmedik ölümü bu teşebbüsün gelişmesine imkan vermemiştir. Köy eğitiminin yeniden ele alınması, Dr. Reşit Galip Beyin Maarif Vekilliği zamanında (19 Eylül 1932 - 13 Ağustos 1933) olmuştur. Dr. Reşit Galip Bey zamanında köyün, sosyal, ekonomik, sağlık ve kültürel sorunları ile ilgili kitaplar ve yazılar yayınlanmış;^[37] 1933'te, Köy İşleri Komisyonu oluşturulmuştur. Komisyon Raportörü Şevket Süreyya Aydemir, bu konuda şunları yazmaktadır:

“Çalışmalar sıkı ve zevkli geçiyordu. Arada ve dinlenme fasıllarında hoş sohbetler de oluyordu. (..) Nihayet benim teklif ettiğim bir müessese şekli ve yetiştirme tarzı komisyonca da kabul edildi. Raporum okundu, onaylandı. Teklif ettiğim köy muallimleri yetiştirme müessesesinin adı Mıntıka Muallim Mektepleri olacaktı. Mıntıka Muallim Mektepleri, yurdun önceden bölüneceği belirli mıntıkalarda kurulacaktı. Bunlar şehir dışında ve köylük bölgelerde yer alacaktı. Yalnız o mıntıka için ve köy ihtiyaçlarına göre muallim yetiştirecekti. Bu mekteplerde, yarı ders günü dershanede, yarısı da dışarıda iş ve tatbikatla geçecekti. Her mıntıka muallim mektebi, bölgenin hususiyetlerine göre bir zirai işletme olacaktı. Mezunlar, fevkalade bir zaruret hasıl olmadıkça, yalnız o bölgenin köylerinde ve köye yerleşmiş olarak çalışacaklardı. Hatta bu arada ilk mıntıka muallim mektebini kuracağımız yeri de seçmiştik: Balıkesir civarında Kepsut nahiyesi! Bu yeri galiba Balıkesir Mebusu Hayrettin Bey öne sürmüştü. Ve hatırımda kaldığına göre de mektebi ilk ben kuracaktım. Bu hem bir deneme, hem bir örnek olacaktı. Çocukları tercihen köylerden alacaktık.”^[38]

(36) Eşi Sabiha Hanımın aktardığına göre; Öğretmen Tevfik Yıldız, günlük olarak okuldaki mesai saatleri dışında kalan zamanını ve bütün Pazar günlerini Erzurum Halkevi Kütüphanesinde geçirmektedir.

(37) Ersoy Taşdemirci, "Yüzyılımızın Başından Günümüze Kadar Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Sisteminde Çağdaş Pedagoji Problemleri", s. 166.

(38) Şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam, II. Cilt, (İstanbul, Remzi K., 4. Baskı, 1979), ss. 377-78.

Maarif Vekili Dr. Reşit Galip tarafından hemen Atatürk'e sunulan 1933 tarihli Köy İşleri Komisyonu Raporundaki önemli tespitler şunlardır:

“Cumhuriyet dönemi, köy eğitim alanında bir yapı değişikliği, yani temelde bir değişimin olduğu bir dönemdir. Şimdi bütün sorunumuz, bu yapı ve görüş değişikliğine paralel olarak, köye sarıklı okur-yazardan daha ülkücü ve daha kalabalık, aydın bir genç kuşak (yahut aydın köy öğretmeni) atayabilmektir.”

“Öyle bir köy öğretmeni tipi yaratmalıyız ki, o, köylünün, yalnız inançlarını izlemek ve toplumsal ilişkilerine etkili olmakla kalsın; köyün maddi yönünü ve yaşamını da değiştirsin. Çünkü, içinde yaşadığımız Türk toplumu da, artık daima gelişen, yani maddi yapısı yeniden kurulan, hareketli bir toplum olmak zorundadır.”

1933 Köy İşleri Komisyonu Raporunda, istenilen köy öğretmenlerinin özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır:

“1. Köyün inançlarına etkili olmak özelliği: Devrimcilik, laiklik, cumhuriyetçilik;

“2. Köyün toplumsal yaşamına etkili olmak özelliği: Medeni kanunun köyde uygulanması ve onun kurallarının ailede, köy kurullarında, toplum ve uygarlık esaslarında yerleşmesi;”

“3. Köyün maddi ve ekonomik yaşamında etkili olma özelliği: Köye bilimsel tarım yöntemlerini, geniş mal alış-verişini ve düzenli pazar ilişkilerini sokabilmek yeteneği;”

“4. Aydın olma özelliği: İyi ve yetişmiş okul öğretmeni olmak, öğretmenlik mesleğinin bütün yeteneklerini kazanmış olmak.”^[39]

1930'lu yıllar, eğitim kurumlarıyla ilgili ciddi dönüşüm önerilerinin tartışmaları yapılmaktadır. Türkiye'nin pedagoji alanında doktora yapan ilk eğitimcisi Dr. Halil Fikret Kanad'ın,^[40] 24-27 Mart 1935 tarihleri arasında Kurun (Vakit) gazetesinde “Yarının Öğretmenleri Nasıl Yetiştirilmeli?” başlıklı yazı dizisinde mevcut öğretmen okulları üzerine oldukça radikal bir değerlendirme vardır:

“Bugünün öğretmen okulları bize dünden miras kalan ve içinde dünün damgasını taşıyan kurumlarındandır. Bunların zararları yararlarından fazladır. Bunlar tarihi ödevlerini yaptılar. Bugüne kadar Türk yurduna vereceklerini verdiler. Bu itibarla, önlerinde saygı ile eğilelim. Fakat, yeni dönem için, Cumhuriyet ve inkılap Türkiyesi için, bunlar artık bir iş göremezler. Yeni dönemin yeni istekleri karşısında öğretmen okullarımız, çok güçsüz ve yaşlıdırlar. Bunları tarihe mal edelim. Yerlerine yenilerini, günün ve dönemin ihtiyaçlarını daha iyi karşılayacak olan yeni Türk öğretmen okullarını açalım.”

(39) İ. Hakkı Tonguç, *Canlandırılacak Köy*, (İstanbul, Remzi K., 1947), s. 419.

(40) Ersoy Taşdemirci, “Yüzyılımızın Başından Günümüze Kadar Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Sisteminde Çağdaş Pedagoji Problemleri”, s. 167.

Dr. Halil Fikret Kanad'a göre; köy öğretmenleri şu niteliklere sahip bulunmalıdır:

“1. Temiz, milliyetçi, demokrat, idealist, köye ve köylüye derin ve içten bir sevgiyle bağlı;”

48 “2. Her nimeti içinde saklayan toprak gibi mütevazı ve ahlaklı;”

“3. El işlerinin her çeşidinde ve hayatta çok becerikli bir insan. Kuramsal ve pratik tarımdan anlayan, marangozluk, demircilik, tenekecilik ve duvarcılık gibi zanaatlarda bir parça beceri sahibi;”

“4. En basit ve ilk sağlık kurallarını bilen ve sırasında bilgilerini uygulayabilen bir kimse olmalıdır.”^[41]

6. BAŞÖĞRETMENİN BİR BULUŞU

Atatürk, parası olduğu halde eleman bulamadığından yakınan Maarif Vekili Saffet Arıkan'ın dikkatini Türk Ordusuna çekmiştir:

“ - Ordudan terhis edilmiş açığız onbaşı ve çavuşlardan bu mevzuda faydalanılması mümkündür,” tavsiyesinde bulunmuştur.^[42]

1926 - 1937 arasında Orduda, okuma-yazma ve medeni bilgiler kazandırma kurslarının başarısı hakkında yıllara göre oranlar şöyledir:^[43]

Yıllar	Terhis Oranı	Alfabe
1926	yüzde 17	eski harflerle
1927	yüzde 17	eski harflerle
1928	yüzde 18	yeni harflerle
1929	yüzde 20	yeni harflerle
1930	yüzde 22.5	yeni harflerle
1931	yüzde 25	yeni harflerle
1932	yüzde 59	yeni harflerle
1933	yüzde 59	yeni harflerle
1934	yüzde 59	yeni harflerle
1935	yüzde 62	yeni harflerle
1936	yüzde 75	yeni harflerle
1937	yüzde 77	yeni harflerle

Başarılı bir eğitim ocağı olma niteliğini devamlı koruyan Türk Ordu Teşkilatı, 1928 yılında Harf İnkılabından 1935 yılına kadar geçen kısa sürede okuma-yazma problemini yüzde 90 oranında çözmüştür. Askere giden Türk gençlerine okuma-

(41) Halil Fikret Kanad, Milliyet İdeali ve Topyekün Milli Terbiye, (Ankara, Çankaya M., 1942), ss. 158-67 aktaran: Cavit Binbaşoğlu, Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi, ss. 226-27.

(42) Şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam, II. Cilt, (İstanbul, Remzi K., 4. Baskı, 1979), s. 380.

(43) Server R. İşıkt, Türkiye'de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış, s. 128.

yazma öğretilerek geri gönderiliyorlardı. Orduda okuma-yazma öğrenen bu gençler, köylerine döndüklerinde çocuklara ve gençlere okuma-yazma öğretiyorlardı. İşte Türk yöneticileri bu olguyu tespit etmişlerdir. Üç yıllık köy okullarına öğretmen yetiştirmek amacıyla girişilen Eğitimci denemesi bu müşahedelerden kaynaklanmıştır. Askerliğini çavuş ve onbaşı olarak yapan zeki Türk gençleri, toplanarak sekiz ay süren ve iş eğitimi esas alan bir öğretime tabi tutularak başarılı olanlar üç yıllık köy okullarına 'eğitmen' olarak atanmışlardır.^[44]

Başöğretmen Atatürk'ün uyarısından sonra, 1936 yılında, ilk eğitimci kursu, Eskişehir Çifteler Mahmudiye köyü ilkokulunda açılmıştır. Kursun yöneticisi Ankara İlköğretim Müfettişlerinden Emin Soysal'dır. 7 aylık kursu bitirenlere "Eğitmen" unvanı verilmiştir. 1937'de, 3238 sayılı Köy Eğitimci Kanunu ve yine 1937'de, 3704 sayılı Köy Eğitimci Kurslarıyla Köy Öğretmen Okullarının İdaresine Dair Kanun çıkarılmıştır. Eğitimci Kursları ve Köy Öğretmen Okulları çalışmalarından olumlu sonuçlar alınması üzerinedir ki, Köy Enstitüleri Kanunu tasarısı hazırlanmış ve TBMM'ne gönderilmiştir.^[45]

Server R. İskit, ilk basımı 1934'te yapılan eserinin Maarif Vekaletince ısmarlanan ve 1939'da yeni basımı yapılan nüshasında; Köy eğitimci yetiştirmek üzere Kültür ve Ziraat Vekaletleri arasındaki işbirliği ile 1936'da, Eskişehir'de deneme mahiyetinde açılan köy eğitimci kursundan iyi neticeler alındığını, 1937'de Eskişehir'e bağlı Mahmudiye ve Hamdiye köyleri ile Kocaeli'ne bağlı Arifiye'de ve Erzincan, Kars ve Edirne'de birer kurs açıldığını; 1938 Nisanında da 9 ilde yeniden kurslar açılarak eğitimci yetiştirilmeye başlandığını yazmaktadır.^[46]

Eğitimci Kursları ve Köy Öğretmen Okulları teşebbüsleri, 1938'de, Maarif Vekili Hasan-Ali Yücel tarafından daha da geliştirilmiştir.^[47]

17 Nisan 1940 tarih ve 3803 sayılı Köy Enstitüleri Teşkilatı Hakkında Kanunla faaliyete geçen Köy Enstitüleri, hızla yurdun her bölgesine dengeli şekilde yaygınlaştırılmıştır.

Şevket Süreyya Aydemir, Köy Enstitülerinin kuruluşunu istatistik verilerle anlatmaktadır:

"Türkiye'de 35-38 bin köy vardır. Buralara kısa zamanda en az 50 bin öğretmen lazımdır. Halbuki yurttan ancak 17 bin ilkokul öğretmeni vardır. Onların da yarısı şehir ve kasabalardadır. Mevcut Öğretmen Okulları ise yılda ancak 150 kadar mezun verir. Ve şehir Öğretmen Okullarından çıkan gençlerin hemen hepsi de şehirlerde

(44) Ersoy Taşdemirci, "Yüzyılımızın Başından Günümüze Kadar Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Sisteminde Çağdaş Pedagoji Problemleri", ss. 166-67.

(45) Cavit Binbaşoğlu, Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi, s. 228 ve 238.

(46) Server R. İskit, Türkiye'de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış, s. 149.

(47) Ersoy Taşdemirci, "Yüzyılımızın Başından Günümüze Kadar Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Sisteminde Çağdaş Pedagoji Problemleri", s. 167.

vazife ister... O halde yeni bir mektep şekli, yeni bir eğitim ve öğretim tarzı ve bu mekteplere yeni ve tükenmez bir öğrenci kaynağı bulmak lazımdır. Bütün bunların üstünde de, bu hamleye yeni bir idealizm havası ve bu davaya kendini adayacak idealist bir kadro bulunmalıdır. İşte bütün bunları o olgun, babacan, fakat bir bakışta bir şey vaat etmeyen, davasız gibi görünen, Maarifte mütevazı bir Elisheri Müzesi Müdürü ve bir Elişi-Resim Hocası olan İsmail Hakkı (Tonguç) verdi. Türk köylerine ve bozkırlarına kütleler halinde ve hepsi de birinden daha ihtiraslı, hepsi de köyün bağrından gelip gene köye dönen binlerce ve binlerce idealistler gönderdi. Bu nasıl oldu, nasıl başarıldı? Bu bir cesur insanın dalgalandırdığı halk denizinden öyle bir su yüzüne çıkıştı ki, bunun sırrını bugün, hatta onu dalgalandıranlar bile anlatamaz. Ama bu şunu gösterdi ki, eğer kendimize inanır, kendi hazinemize güvenir, kendi uyuyan imkanlarımızı harekete geçirirsek, şu kuru bozkır köylerinin ölmüş sanılan kucağından mebuslar, senatörler, halk önderleri, yahut milletlerarası şöhret yapacak yazarlar, sanatkarlar çıkarmak mümkündür. Bu tükenmez kaynaktan, binlerce ve binlerce yaratıcı insanı hayat sahasına atmak mümkündür.”[48]

Ersoy Taşdemirci'nin işaret ettiği üzere Köy Enstitüleri; “Mucize olmadığı gibi, yabancı bir ülkenin eğitim kurumunun taklidi de değildir. Bu kurumların fikri temelleri, Osmanlı Devleti'nin Avrupa ile temas noktalarını teşkil eden Selanik, Manastır, Üsküp, Edirne... gibi kültür merkezlerinde bulunan öğretmen okullarında atılmış, Atatürk'ün <Köylü, milletin efendisidir,> parolasından hız almış, çağdaş Türkiye'nin merkezinde bulunan Gazi Eğitim Enstitüsünde ve Türk eğitimcilerinin dimağında gelişmiş ve müesseseleşmiştir. Bu müesseselerin fikri temelinde On dokuzuncu Yüzyıl ve Yirminci Yüzyıl Avrupa ve Amerika'da gelişen çağdaş eğitim akımları ve ile Türk köyü ve köylüsünün içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik şartların zorlamaları yatmaktadır.”[49]

7. MAARİF ŞURASINDA ERZURUM TEMSİLCİSİ

Kadroculardan Burhan Belge'nin, “Nasıl bir makinenin zaman zaman muayene edilmesi ve yağlanması nasıl bir çalışkan insanın senede hiç olmazsa bir ay dinlenmesi lazımsa. Bir irade cihazın da, tam sırası gelince, tam bir muayeneye tabi tutulması lazımdır. (..) Cumhuriyet maarifinin, kendini toptan dinleyerek ve muayene ederek, hataları varsa bunlardan dönmesi, eksikleri varsa, bunları tamamlaması ve muvaffakiyeti sebeplerini hem çoğaltması ve sağlamlaştırması lazımdır. Maarif Şurası işte bunu yapmaktadır,”[50] diye selamladığı Maarif Şurasında belki en heyecanlı kişi, Erzurum Temsilcisi ilkokul öğretmeni Tevfik

(48) Şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam, II. Cilt, s. 379.

(49) Ersoy Taşdemirci, "Yüzyılımızın Başından Günümüze Kadar Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Sisteminde Çağdaş Pedagoji Problemleri", s. 168.

(50) Ulus, (23 Temmuz 1939).

Yıldız olmalıdır. Ankara'da, 17 Temmuz - 29 Temmuz 1939 tarihlerinde Milli Şef İsmet İnönü'nün himayesinde düzenlenen Maarif Şurası'nın oy sahibi delegeleri arasında tanınmış profesörler, bürokratlar ile eğitim yöneticilerinin arasında yalnızca "ilkokul öğretmeni" unvanı taşıyan tek kişidir.

Yeni Türkiye'nin akademiyasını Ankara'da buluşturan Şura'da oy hakkına sahip şahsiyetlerin tamamı 52 kişi olup bir kısmı -o zamanki görev yerleri ve unvanlarıyla- ilk adlarına göre alfabetik olarak şöyledir:

Ordinaryüs Profesör Akil Muhtar Özden (İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi); Maarif Vekaleti Talim Terbiye Azası Avni Refik Berkman; İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Cemil Bilsel; Maarif Vekaleti Teftiş Heyeti Reisi Cevad Dursunoğlu; Siyasal Bilgiler Okulu Müdürü Prof. Emin Erişirgil; İzmir Kızılçullu Köy Öğretmen Okulu Müdürü Emin Soysal; Gazi Terbiye Enstitüsü Müdürü Esat Altan; Yüksek Öğretim Umum Müdürü Ethem Menemencioğlu; Maarif Vekaleti Neşriyat Müdürü Faik Reşit Unat; İlköğretim Umum Müdür Vekili Hakkı Tonguç; İzmir Kız Öğretmen Okulu Öğretmeni Hakkı Baha Pars; Konya Maarif Müdürü Halit Ziya Kalkancı; Antikiteler ve Müzeler Müdürü Hamit Koşay; Maarif Vekaleti Talim ve Terbiye Azası Hayri Dener; Orta Öğretim Umum Müdürü Hayri Ardiç; Ordinaryüs Profesör Ernst E. Hirsch (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi); Güzel Sanatlar Akademisi Öğretmeni İbrahim Çallı; Maarif Vekaleti Müsteşarı İhsan Sungu; Profesör İsmail Hakkı Baltacıoğlu (İstanbul Amerikan Kız Koleji); Tunceli Maarif Müdürü Kadri Günay; Maarif Vekaleti Talim ve Terbiye Dairesi Reis Vekili Kadri Yörükoğlu; Ordinaryüs Profesör Kerim Erim (İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi); İzmir Kız Öğretmen Okulu Müdürü Mustafa Rahmi Balaban; Ordinaryüs Profesör Neşet Ömer İrdelp (İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi); Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu Müdürü Nihat Sayar; Ordinaryüs Profesör Neumark (İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi); Elazığ Kız Enstitüsü Müdürü Nuriye Dünder; Maarif Vekaleti Hususi Mektepler Müdürü Nurettin Polvan; Maarif Vekaleti Talim ve Terbiye Azası Reşat Şemsettin Sirer; Balıkesir Öğretmen Okulu Müdürü Reşat Tardu; Maarif Vekaleti Mesleki ve Teknik Öğretim Umum Müdürü Rüştü Uzel; Maarif Vekaleti Müfettişi Sabahattin Eyüboğlu; Pedagoji Profesörü Sadrettin Celal Antel (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi); Profesör Saim Ali Dilemre (Ankara Üniversitesi DTCF); Trabzon Lisesi Müdürü Sami Akyol; Kars Lisesi Felsefe Öğretmeni Samih Atademir; Bitlis Merkez İkinci Okulu Başöğretmeni Sıdika Köker; Güzel Sanatlar Umum Müdürü Suut Kemal Yetkin; Adana Kız Lisesi Müdürü Şahap Nazmi Coşkunlar; Ordinaryüs Profesör Şekip Tunç (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi); Pertevniyal Lisesi Edebiyat Öğretmeni Tevfik Ararad; Erzurum İlkokul Öğretmenlerinden Tevfik Yıldız; Beden Terbiyesi ve İzcilik Müdürü Vildan Aşır; İstanbul Sanat Okulu Müdürü Yusuf Ziya Etiman. [51]

(51) Birinci Maarif Şurası, (17-29 Temmuz 1939), Çalışma Programı, Konuşmalar, Lahikalar, (Ankara, 1942), ss. XXXVI-XXXXI.

10 Haziran 1933 tarih ve 2287 sayılı kanuna göre; Maarif Şurası'nda oy hakkına sahip bu şahsiyetlerden ayrı, Maarif Vekili Hasan-Ali Yücel'in davetiyle 86 kişi de danışman olarak hazır bulunmuşlardır.^[52]

52

Danışman üyelerden, -o zamanki görev yerleri ve unvanları belirtilerek-bazılarının isimleri şöyledir:

Fizik Doçenti Adnan Sokolluoğlu (İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi); İstanbul Tıp Fakültesi Dekanı Prof. Ahmet Kemal Atay; İstanbul Hukuk Fakültesi Dekanı Prof. Ali Fuad Başgil; İzmir Maarif Müdürü Ali Rıza Özkut; Kütüphaneler Müdürü Aziz Berker; Doçent Baha Erden (İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi); Doçent Besim Darkot (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi); Güzel Sanatlar Akademisi Müdürü Burhan Toprak; Güzel Sanatlar Şube Müdürü Cevad Memduh Altar; Doçent Enver Ziya Karal (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi); İstanbul Fen Fakültesi Dekanı Prof. Fahir Yeniçay; Profesör Fahrettin Kerim Gökay (İstanbul Tıp Fakültesi); Maarif Vekaleti İlköğretim Şube Müdürü Fuat Baymur; İstanbul Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Hamit Ongunsu; Maarif Vekaleti Müfettişi Hayrullah Örs; Maarif Vekaleti Müfettişi Hikmet Türk; Doçent Hilmi Ziya Ülken (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi); Maarif Vekaleti İlköğretim Şube Müdürü Hıfızrahman Raşit Öymen; Doçent Nusret Kürkçüoğlu (İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi); Doçent Orhan Alisbah (İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi); İstanbul İktisat Fakültesi Dekanı Prof. Ömer Celal Sarç; Ankara Maarif Müdürü Rahmi Vidinel; İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu Müdürü Ratip Berker; Doçent Sara Akdik (İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi); İstanbul Kız Lisesi Öğretmeni Seniha Vamık İsvan; Kastamonu Eğitim Kursu Müdürü Süleyman Edip Balkır; İstanbul Maarif Müdürü Tevfik Kut; Ankara Kız Lisesi Müdürü Tezer Taşkiran; Ankara Erkek Lisesi Öğretmeni Vahdi Hatay; Yüksek Ticaret Mektebi Profesörü Vehbi Sarıdal; Ankara Üçüncü Ortaokul Müdürü Zuhuri Danışman.^[53]

1939 Maarif Şurası, önce komisyonlar halinde çalışmış, ardından genel görüşmeler yapılmıştır. Tutanaklarda yazıldığı şekliyle, "Erzurum İlkokul Öğretmenlerinden Tevfik Yıldız"ın da yer aldığı İlköğretim Komisyonunda aşağıdaki isimler görev yapmışlardır:

Profesör İsmail Hakkı Baltacıoğlu (Başkan); Kayseri İlköğretim Müfettişi Cemal Ongun (Raportör); Üyeler: İzmir Kızılcıullu Köy Öğretmen Okulu Müdürü Emin Soysal; Konya Maarif Müdürü Halit Ziya Kalkancı; İlköğretim Umum Müdür Vekili Hakkı Tonguç; Kırklareli İlköğretim Müfettişi Hüsnü Baykoca; Tunceli Maarif Müdürü Kadri Günay; İzmir Kız Teknik Öğretmen Okulu Müdürü Mustafa Rahmi Balaban; Balıkesir Öğretmen Okulu Müdürü Reşat Tardu; Pedagoji Profesörü Sadrettin Celal Antel; Bitlis Merkez İkinci Okul Başöğretmeni Sıdika Köker;

(52) Hasan-Ali Yücel, Öğretmen-Öğrenci Kögesi, (Ankara, Kültür Bakanlığı Y., 1995), s. 502.

(53) Birinci Maarif Şurası, (17-29 Temmuz 1939), ss. XXXVI-XXXXI.

Erzurum İlkokul Öğretmenlerinden Tevfik Yıldız; İstanbul Maarif Müdürü Tevfik Kut; Maarif Vekaleti Muhasebe Müdürü Cafer Olcay; Manisa Eğitim Kursu Müdürü Ferit Oğuz; İlköğretim Şube Müdürü Fuat Baymur; Maarif Vekaleti Müfettişi Hayrullah Örs; Maarif Vekaleti Müfettişi Hikmet Türk; İlköğretim Şube Müdürü Hıfzırahman Öymen; Maarif Vekaleti Müfettişi Muhittin Akdik; Ankara Maarif Müdürü Rahmi Vidinel; Üçüncü Umumi Müfettişlik Maarif Müşaviri Reşat Tarakçıoğlu; Kastamonu Eğitim Kursu Müdürü Süleyman Edip Balkır.^[54]

Profesör İsmail Hakkı Baltacıoğlu başkanlığında İlköğretim Komisyonu, Maarif Şurası Reisliği Yüce Katına 29, 30 ve 31 numaralı üç tane Lahika sunmuştur. Lahikalar, Maarif Müdürleri ve Memurları Talimatnamesindeki Düzenlemeler; Bir Öğretmen Tarafından İdare Edilen Üç Sınıflı Köy Okullarında Sınıfların Beşe Çıkarılması ve İlköğretim İçin Yeni Gelir Kaynakları.. üzerinedir. Maarif Müdürleri ve Memurları Talimatnamesine, Eğitimli Köy Okullarına ait işlerin de eklenmesi; Maarif Müdürlerinin okul işleriyle daha fazla meşgul olması için ortaöğretim okulları tarafından satın alınan malzemeye ait ita emirlerini tahakkuk memuru sıfatıyla imzalamaktan kurtarılması, bu görevin okul direktör ve yar direktörlerine verilmesi; Özel ve gezici surette evlerinde ders okutmak isteyenlerin mahalli mülkiye amirleri yolu ile maarif idarelerinden izin almalarının kararlaştırılması; Maarif müdürlerine okul ve çocuk bahçeleri açmak ve maarif teşkilatı dışında kalan müesseselerce açılan yurt ve yuvaları denetlemek yetkisinin verilmesi; Bazı ilçelerde maarif memurlarının kendi işleri yanında buldukları okulların başöğretmenliğini yapmak durumunda kaldıkları, bu yüzden mesai dışı saatlerde hatta geceleri çalışmak zorunda kaldıkları bu durumun önlenmesi için kendilerine baş muallimlik görevi verilmemesi ve haftada 12 saatten fazla ders okutmamalarının temini; Başöğretmenlerin idari ücretlerinin artırılması ve öğrencilerin devam durumu ile ilgili olarak velilerin yükümlülüklerinin yeniden düzenlenmesi istenmektedir.^[55]

Erzurum Temsilcisi Tevfik Yıldız, Şura çalışmaları boyunca genel oturumlarda üç kez söz almış ve konuşmuştur.

Bu konuşmalardan birincisi, İlköğretim Komisyonu tarafından hazırlanan 30 Nolu Lahikanın görüşülmesi sırasında:

“Reis, Maarif Vekili Hasan-Ali Yücel;”

“Katipler, Aziz Berker ve Behiç Enver Koryak.”

“Reis - Toplantıyı açıyorum.”

“Bir öğretmenli okullarda üç sınıfın beş sınıfa çıkarılması hakkında İlköğretim Komisyonu tarafından verilen rapor okundu. (Lahika No. 30).”

(54) Birinci Maarif Şurası, (17-29 Temmuz 1939), ss. XVIII-XIX.

(55) Birinci Maarif Şurası, (17-29 Temmuz 1939), ss. 639-45.

“Tevfik Yıldız - Bendeniz bir ilk mektep öğretmeniyim. Aslen köy çocuğuyum. 12 yıldan beri memleketin en uzak köşesinde çalışıyorum.”

54

“Fikir çok güzel, Hakikati halde bugün köy çocuğuna tahsil fırsatı verilebilecektir. Köy çocuğu aldığı bilgi ile bugünkü vaziyette hayatta hiçbir iş yapamamaktadır. Hatta birkaç sene sonra okur yazarlığını da kaybetmekte, askerlik çağına geldiği zaman orada yeniden okumaya mecbur tutulmaktadır. 5 sınıflı tahsilin köy çocuklarına verilmesi zaruridir. Bunu kabul ediyoruz. Yalnız ne şekilde tespit edileceğini düşünmek lazımdır. Köyde öğretmen hayatı garanti edilmiş midir? Bunu düşünmeliyiz. Bugün oturacak ev, çocuk okutacak mektep bulamayan köylerimiz hepimizce malumdur. Öyle köylerimiz vardır ki nihayet bir köy evinin bir köşesine sığınmış ve orada çocuk okutulan mektepler karşısındayız. Yalnız Ankara, İzmir ve İstanbul’u düşünmeyiniz. Gözünüzün önüne Ağrı, Erzurum, Tunceli köylerini getiriniz ve kararınızı ona göre veriniz. Evvela şehirde bir sınıflı öğretmenle köyde beş sınıflı mektebe verilecek öğretmenin bugünkü kanunlarda bir tutulması, bilmem , ne dereceye kadar doğrudur. Bugün bir lise ve orta mektep müdürüne kendi vazifesinden başka bir de ders verildiği için fazla aidat veriliyor, hayat şartları oldukça genişletiliyor, yani terfih ettiriliyor. Halbuki köy öğretmenlerine böyle bir şey verilmiyor. Biz bunları da düşünmeliyiz. Köydeki bir öğretmene şehirdeki bir öğretmenden daha fazla ücret vermeliyiz. Bu ücret onu köye sev edebilsin. İkincisi, demin de arz ettiğim gibi; evini ve okulunu temin etmeliyiz. Nasıl ki hükümet eğitimlere okul ve ev veriyorsa devlet bu işi de halletmelidir. O zaman bütün elemanlarımız köylere koşacaktır. Bundan başka mevcut öğretmenlerden sarfınazar türlü menşelerden gelen öğretmenler acaba beş sınıflı okutabilecek ve bundan randıman alınabilecek mi? Bunları nazarı dikkate almalı, bundan sonra yetiştireceğimiz köy öğretmen mektebinden çıkacak talebeler hayata atıldıktan sonra belki bu mümkün olabilir. Bu hususun Yüksek Şuranızca nazarı dikkate alınmasını dilerim.”[56]

Erzurum Temsilcisi Tevfik Yıldız’ın ikinci konuşması, Maarif Vekaletince ortaokul açılacak yerlerin listesinin hazırlanma usulü ve özellikle Şark bölgesine öncelik verilmesini temin içindir:

“Tevfik Yıldız - Bendeniz uzun söylemeyeceğim, yalnız bu vaziyette sıraya konmak suretiyle orta mekteplerin açılmasını beklemek yıllara vabestedir. Bilhassa Doğu bölgelerinde nüfusu pek az olan yerlerde nüfusu azdır diye oradaki vatandaşın kültür seviyesini aşağıda bırakmak devlete hiç yakışmaz. Bunun için bu hususta bazı yollar aramalı, elde mevcut elemanlardan istifade etmeliyiz. Bilhassa ilk mektep öğretmenlerinden faydalanmalıyız. Benim kanaatimce bugün için orta mektep açılmasına imkan olmayan yerlerde orta mektepleri ilk mekteplere eklemeliyiz. Bu hususta Bay Hıfzıhrahman’la [Öymen] müşterekim. Orada bulunan binalara

(56) Birinci Maarif Şurası, (17-29 Temmuz 1939), ss. 202-203.

pavyonlar eklenebilir. Bir de, kazalarda, köylerde mektepleri beş sınıfa çıkardıktan sonra çıkacak talebenin orta mektep ihtiyacını karşılamak nasıl mümkün olacak. Bazı yerlerde orta mekteplerde muallim arkadaşlara kuvvetli olan ilkokul öğretmenlerinden yardımcı olarak verilirse bu arkadaşların da kültürece yükselmeleri mümkün olur ve bu arkadaşlardan iyilerini buraya seksiyonlara getirip arkadaşlarımızın orta mektep muallimleri olabilmelerine imkan hazırlamış ve aile maişetleri dolayısıyla kaygı hissedip devam edemeyen arkadaşlara da aynı imkanı hazırlamış oluruz.”

“Birkaç sene bu mekteplerde çalışan arkadaşlar da orta mektep muallimi olurlar. Muallim meselesi de bu yolda daha ziyade halledilebilir kanaatindeyim. Teklifimin kabulünü rica ederim.”

Erzurum Temsilcisi Tevfik Yıldız’ın üçüncü konuşması, kız sanat okullarındaki fakir kız öğrenciler ile ilgilidir:

“Tevfik Yıldız - Erzurum’da ayrı bir Kız Sanat Okulu binası olmadığı için bulunduğumuz okulun bir tarafı onlara verilmiştir. Buradan üç seneden beri çok iyi netice alınmıştır. Bütün Erzurum kızları ve aile kadınları buraya devam etmeyi canla, gönülle istemektedirler. Yalnız Şahap Nazmi Beyefendinin burada ileri sürdüğü fikre ben de temas edeceğim. Bir çok fakir kızlarımız bu mektebe devam edemiyorlar. Bunu velilerinden sorduk. Talebenin muayyen işleri yapmak mecburiyeti vardır. Bu mecburiyet kızlarımıza engel oluyor. Mesela bir rop yapacak, bunlar 30-40 liraya mal oluyor. Fakir kızlarımız bunu izzeti nefis meselesi telakki ediyorlar. Mesela zengin bir aile kızı bu yüksek işleri yaparken kendisi ucuz şeyden elbise yapmak istemiyor. Ben de aynı ricada bulunacağım, bilhassa Doğu mıntikasındaki mekteplerde bu fakir talebeye elbise bedelini mektep idaresi versin ve yapılan işler mektebin malı olsun. Bunu hassaten rica ediyorum ve zapta geçmesini istiyorum.”[57]

Maarif Şurası Üyeleri, 27 Temmuz 1939 günü Milli Şef İsmet İnönü ve Eşi tarafından kabul edilmişlerdir.

Tevfik Yıldız’ın not defterinde, Milli Şefin, ziyaret sırasında kendisine yönelttiği sorular yer almaktadır:

“27.7.1939’da saat 17’de Milli Şef İnönü’nün davetine gittik. İnönü bu defa da benimle lütfen konuşmak lütufkaranesinde bulundu.

“Şu sualleri tevdi ettiler:

1. Ülkemizin neresinde öğretmensin?
2. Kaç talebe var? Kızlar gönderiliyor mu?
3. Nüfus ne kadardır? Kaç okul var?

(57) Birinci Maarif Şurası, (17-29 Temmuz 1939), s. 482.

4. Beş sınıflı köy okullarından randıman alabilecek miyiz?
5. Erzurum nasıl? Bu yıl mahsul nasıl?
6. Yollar nasıl?
7. Vali ve Belediye Reisleri hakkında sorularda bulundular.”

56

“Şefin suallerine gereken cevapları verdim.”

28 Temmuz 1939 tarihli Cumhuriyet'te; “Cumhur reisimiz, Maarifçilerimizin Mesaisini Takdir Etti,” başlıklı fotoğraflı haberde; Reiscumhurun, Şura Üyelerinin ziyareti ile ilgili duyguları yer almaktadır:

“Maarif Şurası sayın azasıyla birlikte bulunmaktan Bayan İnönü ile beraber sevinç hissediyoruz. Şuranın on gündür devam eden çalışmalarını dikkatle takip ettik. Maarif ailemiz azasının yüksek kıymetlerini ve bilhassa mesleklerine aşklarını ve bağlılıklarını takdirle gördük. Bu görüş, maarif mücadelesinin atisi için bizi ümitle doldurdu. Büyük Türk Milletini yayık olduğu yüce derecede tebarüz ettirecek tek vasıta, onun kültür ve teknik kuvvetidir. O da sizin ehliyetli ellerinizdedir. En iyi dileklerimiz ve her surette yardımcı olmak arzularımız daima sizlerle beraberdir. Sizi bu duygularla selamlıyoruz.”^[58]

7. NOT DEFTERİNİ OKURKEN

1939 Maarif Şurasında Erzurum Temsilcisi İlkokul öğretmeni Tefik Yıldız'ın not defterinde belirtilen görüşler kendi sınıflamasına göre; (a) Eğitim Okulları; (b) İlköğretim; (c) Öğretmen Okulları, (d) Ortaokullar ve Liseler ve (d) Ameli Hükümlere. başlıkları altında düzenlenmiş olup bunların içinde ağırlık doğal olarak ilköğretim alanındadır. Bu durum, notları kaleme alan kişinin ilköğretim öğretmeni oluşundan kaynaklanmaktadır. Anlatım biçimi açısından, bu notlar, masa başında kaleme alınmadıklarından, uygulamanın içinden ve düşüncelerini özgürce ifade etmeyi erdem kabul eden genç bir öğretmenin (Anadolu aydınının) kesin ifadesi olduğu için kararlı ve kimi zaman sert ifadeler içermektedir. Eğitim ile ilgili gözlemler, sorunların tanımlanışı ve çözüm önerileri son derece yalın sözcüklerle ortaya konulmuştur. İçerik açısından, eğitim alanında sonradan devlet politikası diye kabul edilen kimi uygulamalar ve düzenlemeler, bu notlarda çözüm modeli olarak ortaya yer almaktadır.

1939 yılı itibariyle, notlarda ortaya konulan bu görüşlerin, tek bir kişinin değil, Şura toplantısı için Erzurum'dan Ankara'ya Erzurum ilinde, tek partinin yerel eliti, mülki yetkililer ve meslektaşları tarafından seçilerek yollanan bir öğretmenin ortaklaşa ürünü olduğu ve öyle okunması gerektiği düşünülebilir. Bunun, Milli Eğitim Şuraları açısından ortaya çıkardığı gerçek; yurdun uzak bir köşesinde görev yapan ve mesleğin içinde yaşayan insanların; Türk eğitim sisteminin yeniden düzenlenmesinde, Ankara'da oturan bakanlık bürokratları kadar söz sahibi olmaları gerektiğidir.

(58) Cumhuriyet, (28 Temmuz 1939).

Tevfik Yıldız'ın not defterinde yer alan; 3 yıllık köy ilkokullarının 6 yıla çıkartılması (1939 Şurasında 5 yıla çıkartıldı); ortaokulların ilkokullara eklenmesi; çocuklarını okula yollamayan aileleri zorlamak için yeni bir "tahsil-i mecburi kanunu" gerekliliği; yatılı bölge okulları açılması.. gibi öneriler, Erzurum Temsilcisinin son derece iyi hazırlanmış projelerle Şuraya katıldığıının kanıtlarıdır.

Notlar, ilköğretimi köy eğitimi olarak kabul eden bir anlayışı temsil etmektedir ki, 1939 Türkiye'si için bu isabetlidir ve gerçekçidir.

Nüfusun yüzde 80'inin köylü olduğu ve okuma yazma bilenlerin ancak yüzde 10 civarında bulunduğu ve II. Meşrutiyet'in başından beri köy eğitiminin tartışıldığı Türkiye'de, yeni şartlar ve gelişmelerin ilköğretim problemini, Cumhuriyet'in başından itibaren köy eğitimi problemi haline getirdiği ve ilköğretimi, öğretmen yetiştirmeyle birlikte ele almak gerektiği düşüncesi stratejik önem taşımaktadır.^[59]

Tevfik Yıldız'ın Notları'nda ve Şurada 30 Nolu Lahika tartışmalarında özellikle Köy öğretmenlerinin yetiştirilmesi konusunu vurgulaması; Türk modernleşmesinde köy öğretmenin işlevine dönük beklentiler, -çok yakın gelecekte,- Köy Enstitüleri projesinin yaşama geçmesini hızlandırmış olmalıdır.

Bilindiği üzere, "Köye göre öğretmen" hareketi diye bilinen projenin öncüsü, 1914'te, Kastamonu Mebusu olan İsmail Mahir Efendi (1869-1916)'dir. O, her il ve sancakta köy çocukları için yatılı okullar açılmasını, buralara her köyden bir kız, bir erkek çocuk alınarak, köy okulu öğretmenleri yetiştirilmesini; onlar bu göreve hazırlanırken, köylülerin de okula ayrılacak araziye, elbirliği ile işleyerek, elde edilecek ürünlerden yararlanarak, hem okul binalarını yapmalarını, hem de öğretmenlere aylık verilmesini önermiştir.^[60]

Mebusluktan önce, Çapa Darülmuallimat Müdürlüğü ve Darüleytam (Yetimler) Umum Müdürlüğü görevlerinde bulunan İsmail Mahir Efendinin bu projesi, 1940'taki Köy Enstitüleri hareketinin düşünce yönünden başlangıcı olarak kabul edilmektedir.^[61]

"Köye göre öğretmen" düşüncesi, 1924'te, Sivas Muallim Mektebi Öğretmeni A. Fuat Gündüzalp'ın "Talim ve Terbiye Teşkilatımızda Buhran" adlı kitabında da yer almaktadır:

"Şunu mutlaka teslim edelim ki, köy öğretmenliği için yüksek bilgidен çok, sağlam ahlak ve karakter gereklidir. Yüksek bilgi ve bundan doğan çeşitli ihtiyaçlar bilakis zararlıdır. Çünkü, insanın köylerimizin basit çevresine uyumuna engel olur. 'Bilgice az, fakat öz', deymi öğretmen okulu öğrencilerinin ayırıcı niteliği olmalıdır. Hele bir öğretmen, bilgilerini mutlaka uygulayabilmeli, bilgin olmaktan çok, araştırmacı ve öğretim yöntemlerini kullanmaya çaba harcamalıdır."^[62]

(59) Ersoy Taşdemirci, "Yüzyılımızın Başından Günümüze Kadar Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Sisteminde Çağdaş Pedagoji Problemleri", s. 165.

(60) Cavit Binbaşoğlu, Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi, s. 16.

(61) Cavit Binbaşoğlu, Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi, s. 108, 119-120.

(62) Fuat Gündüzalp, Talim Terbiye Teşkilatımızda Buhran, 1340/1924, s. 87-8 aktaran: Cavit Binbaşoğlu, Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi, s. 16.

Amerikalı John Dewey de, 1924'te, Maarif Vekaletine sunduğu raporda şunları önermektedir:

“Köy okullarına, özellikle Türk hayatının temeli olan çiftçilerin ihtiyaçlarını karşılayacak çeşitli tipte öğretmen okullarına ihtiyaç vardır. (..) Köylülerle çiftçilerin ihtiyaçları ayrıca düşünülmeden, ortaya çıkarılacak bir milli eğitim sistemi, kuramsal ve skolastik olur ve genç neslin herhangi bir meslekte başarısını sağlamamakla birlikte, onları köy hayatından kolaylıkla uzaklaştırır.”^[63]

1939 Maarif Şurası'nda Erzurum Temsilcisi Tefik Yıldız'ın görüşleri, 1914'te, Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendinin; 1924'te, Sivas Muallim Mektebi Öğretmeni A. Fuat Gündüzalp'in ve yine 1924'te, Amerikalı ünlü eğitimbilimci John Dewey'nin devamı olarak, yerel ve evrenselin mütevazı bir Cumhuriyet öğretmenin kaleminden ve dilinden sentezidir.

Erzurum İsmet Paşa İlkokulu Öğretmeni Tefik Yıldız örneğinde, bir Cumhuriyet Öğretmeni, 1930'lar Türkiye'sinde böylesi yüksek bir düşünce kalitesini yakalayabilmişse, kuşkusuz bunda en büyük pay; -tek parti yönetimi altında,- eğitim alanında dünyadaki bilimsel gelişmeleri yakından izleyen bir dolu kitap ve derginin yayınlanmakta oluşu ve Anadolu'daki öğretmenin de bütün bu neşriyata halkevleri veya okul kütüphanelerinde ücretsiz olarak ulaşabilmesini sağlayan Başöğretmen Atatürk'ündür.

EK - 1939 MAARİF ŞURASINDA ERZURUM TEMSİLCİSİNİN NOT DEFTERİ

1939 Maarif Şurasına Erzurum'dan katılan merhum öğretmen Tefik Yıldız'ın evrakı arasında bulunan Eski Türkçe yazılmış küçük not defteri 14.5x9.5 ebatlarında 28 sayfadan ibarettir. Bu küçük defterin bazı sayfalarındaki notlarda kısaltmalardan kaynaklanan cümle ve anlatım bozuklukları bulunmaktadır. Bu nedenle birkaç cümle, birbirinden bağımsız gibi gözükmektedir. Küçük defterdeki notlar incelendiğinde, asıl kısmı oluşturan madde madde anlatımların Maarif Şurası'ndan çok önce hazırlandığı; “Müdürlüğün Verdiği Muhtıra” başlıklı kısım ile Ankara'da takip edilecek işlere dair notların Erzurum'da iken yazıldığı; Ankara'da, yalnızca, 27 Temmuz 1939 günü Reiscumhur İsmet İnönü'nün kabulü ile kısmın eklendiği anlaşılmaktadır. Notlarda yer alan ara başlıklar ve maddelerin numaraları, Tefik Yıldız tarafından bizzat konulmuştur.^[64]

(63) John Dewey, Türkiye Maarifi Hakkında Rapor, 1952, s. 19 aktaran: Cavit Binbaşıoğlu, Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi, (İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Y., 1995), s. 17.

(64) Notların Latin harflerle yazımını Yüksel Özgen üstlenmiştir. Kendisine teşekkür ederim./HÖ.

“EĞİTMEN OKULLARINI ALAKADAR EDEN TEKLİFLER”

1. Eğitimciler altı aylık kursları bitirdikten sonra da müteakip seneler ayrıca kurslara tabi tutulmalı, ilk altı aylık kursları bitiren eğitimciler ikinci ve üçüncü yıllarda üçer aylık kurslara alınmalı. Kursların müfredatında zirai, iktisadi, sıhhi sahalara ait mevzulara fazlaca yer verilmelidir.

Eğitmen köyde maarif, ziraat, sıhhat vekaletlerinin başlıca mümessili olmalıdır. Eğitimciler rehberlik edecek olan gezici başöğretmenlerin bunlara tam manasıyla yardımcı olabilmeleri için kurslarda ameli faaliyetlerine bizzat iştirak ettirilmelidir. Azami 40 eğitimci okulu için müstakil bir müfettiş verilmelidir.

2. Eğitimci kurslarını idare edecek şahıslar her aynı olmalıdır. Her yıl başka başka şahıslar idare etmemelidir. Eğitimciler zirai maharetleri kazandırabilmek için behemehal kurslarda bir ziraatçı bulundurulmalıdır.
3. Köy kalkınmasında büyük rol oynayacak olan eğitimci okullarının adetleri yıl geçtikçe artmaktadır. Gayeleri icabı bu işlerle uğraşmak üzere bir umum müdürlük kurulmalıdır.
4. Eğitimci, bulunduğu köyün başlıca nazımı olmalı. Köy için gerekli asgari vasıtalar behemehal temin edilmelidir.
5. Muntazam kurslara alınan ve başarı gösteren eğitimcilerin ücretleri artırılmalı. Bunlar hakkında bir terfi yolu takip edilmeli. Halen eğitimciler için hiçbir cezai hüküm kabul edilmiş değildir. Bunlar hakkında da 1702 numaralı kanunun ceza maddeleri tatbik edilmelidir.
6. Eğitimci okullarının müfredatındaki konuları ve köylüleri alakadar eden kitaplar yazdırılmalı, bunlar parasız olarak gönderilmeli, her eğitimci okulunda bir kütüphane kurulmalıdır.
7. Eğitimci okullarının planları yapılırken hayvan besleme yeri, ziraat aletlerini, malzemesini saklamaya yerlerin de nazarı dikkate alınması gerekmektedir. Eğitimci okulları için verilen tahsisat tam mevsiminde verilmeli, azami iki yıl içinde bir bina bitirilmiş olmalıdır.
8. Eğitimci okullarına asgari ders vasıtaları temin edilmeli, ayrıca ziraat ve sıhhat vekaletleri kendilerini ilgilendiren vasıtaları göndermelidir.
9. Eğitimci okullarına devlete ait araziden toprak verilmeli, her okulun bir sebze bahçesi bir suni orman veya meyvesiz ağaç yetiştirme yeri olmalıdır.
10. Bu okulları bitiren çocuklar, ilk okulların ikinci devresine alınmalı. Bunun için ilkokullar talimatnamesinin yaşlara ait hudutları değiştirilmelidir. Zekaca ve bilgice temayüz eden köy çocuklarından bilhassa yoksul olanlar devlet tarafından yatılı okullarda okumalarına çalışılmalıdır.
11. Eğitimci okullarının gezici başöğretmenlerine yol parası karşılığı olarak her gün için verilen bir lira pek azdır. Bilhassa vesaiti pahalı olan Doğu

bölgelerindeki arkadaşlarımıza kafi gelmemektedir. Bu ücretin hiç olmazsa yüz elli kuruşa çıkarılması gerekir.

12. Erzurum'dan Erzincan'a gönderilen eğitimci mezunları öğretmen olamamaktadırlar. Bunların ya Kars'taki kurslara alınmaları veyahut Erzurum'da da bir kurs açılması daha iyi olacaktır.

“İLKÖĞRETİMİ ALAKADAR EDEN DİLEKLER”

1. İlkokulların asıl müddetlerinin altı yıla çıkarılması daha faydalı olur kanaatindeyim. Tecrübeler göstermiştir ki; müfredat programları ne kadar ıslah edilirse edilsin, bugünkü durumda randıman pek azalacaktır. Asıl müddetin altı yıla çıkarılması ile eldeki müfredat programının 2. Devreye ait kısmı 3'e bölünmelidir.

Çünkü; 1. Devreden 2. Devreye geçen çocuklar 4. Sınıfın birçok dersi ile karşılaşmakta ve birkaç ay çocukları bu derslerle ünsiyet ettirmek için uğraşmaktadır. Onun için bu sınıfın ders maddeleri fazla gelmektedir. Hatta 5. Sınıf müfredatı bile kabarıktır. Bu program üç sınıfa bölünür ortaokul birinci sınıftan da bazı maddeler alınarak eklenirse durum düzelecektir. Ortaokula gidenler daha bilgili olacaklar. Bugün ortaokullarda gayrı-kafi görülen yabancı dil, biçki, dikiş ve yurt bilgisi saatleri de çoğaltılabilecektir. Böylece ilkokulu bitirenler mesleği itibariyle daha kuvvetli daha olgun yetişecekler. Tahsile devam etmeyip hayata atılanlar da hayatında kendilerine lazım olan asgari bilgiyi alarak çıkmış olacaklardır.

2. Ortaokulların ilkokullara eklenmesi daha faydalı olacaktır.

Çünkü; bütün gayretlere rağmen yurdun vilayet ve kazasında ortaokullar açılmamaktadır. Birçok yerlerde açılanlar da ihtiyacı karşılayamamaktadır. İlkokullara eklendiği takdirde mevcut binalara ufak ilaveler yapılmak veya pansiyonlar açılmak suretiyle hemen bütün kazalarda orta tahsile hevesliler okutulmuş olacaktır. Bu tip okullar da ilkokul öğretmenlerinin olgun unsurlarından istifade ederler ve öğretmen ihtiyacının bir kısmını bu suretle karşılayabilirler.

Diğer bakımdan bugünkü disiplin bozuklukları ortadan kalkmış olur. 12 yaşındaki bir çocuk ortaokula gider. Eğitimci öğretmenler, tedris usullerinin, okul muhitinin, hatta disiplin şeklinin, öğretmen ile talebe münasebetinin değişmesi yüzünden ortaokullara köye intibak etmektedirler.

Arz ettiğim şekilde ortaokullar ilkokullara eklenirse, aynı disiplin içinde çocuklar en buhranlı devrelerini sükunetle geçirmiş olacaklar ve liselere daha çabuk intibak edeceklerdir.

3. Üç sınıflı tek öğretmenli köy okullarından alınan netice hiç denecek kerededir. Köy okullarından diploma alarak çıkmış çocuklar köylerine

faydalı olamadıkları gibi zamanla bilgileri büsbütün sönmektedir. Köy okullarında çiftçinin ihtiyaçlarını öğretecek basit ziraat mühimmatları imali gösterilmelidir.

Köylerde tek öğretmen hemen umumiyetle başarı gösterememekte ve köye bağlanamamaktadır. Köy okullarının üç sınıflı ve iki öğretmenli olmasına çalışmak daha iyi sonuç verecektir.

Şimdiki devrede köy öğretmenleri maddi mahrumiyetler içindedirler. Bilhassa Doğu illerindeki bu arkadaşlarımızın durumlarını göz önüne almalıyız. Bugün birçok köylerimizde tedrisat yapabilecek okul yoktur. Öğretmen kendine bir ev bulamaz, okulun bütün ihtiyacını temin köylüye bırakılmıştır. Hatta okulu bile köylü yaptıracaktır. Halk yoksuldur, bunları layıkıyla yapacak kudrette değildir. Köy öğretmenlerini sıkıntı içinden kurtarmalı. Köyün en ileri memuru olan öğretmene köyde yer ve değer verilmelidir. Bu hususlar düşünülür ve çareler bulunursa köylerimizde feragatle çalışan unsurlar çoğalacaktır.

4. Merkezi vaziyette olan köy, kasaba ve nahiyelerde muayyen bir plana göre yatılı bölge okulları yapılmalı. Bu yatılı okullara üç sınıflı köy okullarını bitirenlerle eğitim okullarını bitirenler alınmalı, çanaklarını ve ham olarak yiyeceklerini velileri temin etmeli. Çok fakir olanların hususi muhasebelerin vereceği tahsisat ile meccanin okutulmalıdır. Bu okullar devlete yük olmayacak şekilde kurulmalıdır. Şöyle ki; bunlar için Ziraat Bankasından pek az bir kredi açılmalı. İlk hamlede 50 dönüm toprak verilmeli. İlk yıllar mütevazı bir şekilde işe başlanmalı buraya kuvvetli öğretmenler verilmeli, başarılı görülmüş bir eğitimci, pek az ücretle çalıştırılacak bir usta, talebenin istifadesi için 1-2 inek, birkaç koyun ve kümes hayvanları ile başlanmalıdır. Her yıl bina ve müstemilatı bir parça daha genişletilmeli, her yıl gelirlerinden borçları azar azar ödenmelidir. Bu tip okulların programları ayrıca tespit edilmeli. Bölge sanat ve usta okullarıyla eğitim kurslarına bu okullardan yetişenler tercihen alınmalıdır. Bu okullarda nazar-ı dikkati calip şekilde zekaca kendilerini gösterenler devlet tarafından tahsiline devam ettirilmelidirler. Hiç olmazsa bu tarz okulların şimdilik birkaç yerde tecrübe edilmesini istiyoruz.
5. İlkokulların müfredat programlarında gösterilen asgari ve azami ders vasıtaları vilayetlerden bu husus için ayrılmış olan tahsisat-ı öğretim suretiyle vekaletçe bir elden temin edilmelidir.
6. Yeni bir tahsil-i mecburi kanunu çıkarılmalı. İlkokullara çocuklarını göndermeyen velilere bugün eldeki muvakkat kanuna göre verilebilecek 25-125 guruş nakdi ceza çok azdır. Bunun 10-15 liraya çıkarılması ve ceza tatbik şeklinin daha çıkar yoldan olması lazımdır. Bilhassa okullara kayıtlı olup da devam etmeyenler hakkında müeyyideler biraz daha şiddetli olmalıdır.

7. Kadro işlerine bir şekil verilmeli, yıllarca bir öğretmeni bir yerde tutmak onun gerilemesine mucip olmaktadır. Bilhassa yetişmiş ve tahsil alma çağına gelmiş çocukları olan meslektaşlar çocuklarını okutamayacakları yerlerden behemehal alınmalı. Yıllarca uzak yerlerde kalıp körleşmelerine çalışılmalıdır.
8. Yeni çıkan öğretmenleri çıkar çıkmaz tek başına bir köye vermek ilk meslek hayatına atıldıkları günden itibaren birçok mahrumiyetle karşılaştırmak [doğru] değildir. Bu gibi gençler daha verimli olmaları için hiç olmazsa üç yıl tam teşkilâtlı okullarda çalıştırılmalıdırlar.
9. İlkokul öğretmenlerinin başarı derecelerine göre meslekte yükselmelerine ve terfi etmelerine imkan verilmelidir. İlk tedrisat müfettişlerinin enstitü mezunlarından ve Avrupa'da tahsilde bulunarak döneceklerden temin etmek yolu ihtiyacı karşılayamamıştır. Hem de, bu gibi arkadaşların hemen hepsi bir, iki yıl ancak öğretmenlik yapmış ve meslek bilgilerini tecrübe ile değil kitaptan kazanmıştır. Yıllarca ilköğretim sahasında başarıyla çalışmış, tecrübeler edinmiş arkadaşların yine eskiden olduğu gibi kurumlara alınarak müfettiş yetişmeleri lazımdır. Bu suretle meslekte aşk ile çalışanlara terfi imkanları verilmiş olur.
10. Neşriyata önem verilmeli. Köylerden çıkan ve tahsile devam edemeyen talebenin okumaların temin edecek kitaplar bolca gönderilmeli. Köylüyü ilgilendirecek broşürler çıkarılmalıdır.
11. 1702 numaralı kanuna nazaran müspet mesailerini görülmüş birkaç kıdem almış öğretmenlerin ne devrelerle gidecekleri açık değildir. İlk çıkanların maaşları 20 liradan başladığına göre, birkaç kıdem almış öğretmenlerimiz de hakkının korunması için gereken işin yapılmasını diliyoruz.
12. 1702 numaralı kanunun 16. Maddesinde daha büyük bir dereceye terfi edebilmeleri için gereken vesaik-i sayarken; ilk tedrisat öğretmenlerinin terfi için müfettiş raporları ve maarif müdürlerinin müspet mütalaaları kaydı vardır. Halbuki; bir müfettiş her zaman ve her öğretmen hakkında isabetli karar verememektedir. Maarif Müdürlerinin de bütün mıntukalarındaki öğretmenleri bizzat anlamalarına, tanımalarına imkan yoktur. Bunun için bu şeklin ıslahı yoluna gidilmeli, hiç olmazsa menfi raporlar alanlar, başka başka müfettişler tarafından üç defa teftiş edilmelidir. En az üç yıl bir yerde başarı gösterebilenler başka okulda veya mıntukalarda tecrübe ettirilmelidir. Daha başka yollar aranarak öğretmenleri mağdur etmemenin yolları bulunmalıdır.
13. Bütün ilkokul öğretmenlerinin dört gözle bekledikleri iş kazançları ameli muvazeneye alınmalı, öğretmen maaş tahsilatları hususi muhasebeden umuru muvazeneye devir ettirmek yoluyla olsun bu iş halledilebilir.
14. Öğretmenlerin mesleki bilgilerini artırmak için basın işine daha fazla önem verilmeli. Meslektaşların mesleki bilgilerini artırmak ve yeni kültür

- hareketlerinden her meslektaşını haberdar etmek için her yıl tevsi-i malumat kursları açılmalı bu kurslara sıra ile bütün öğretmenler devam ettirilmelidir.
15. Başöğretmenlerin ve Maarif memurlarının almakta oldukları idari ücretlerde bir nispet gözetilmelidir. Birçok yerlerde bütün başöğretmenlere kanunun asgari ücreti verilmektedir. Halbuki; üç sınıflı okulların başöğretmenleri ile beş sınıflı ve müteaddit şubeleri olan okulların başöğretmenlerin bilhassa kendi okulunu ve kaza hududu dahilindeki okulları ayrıca da bir sınıfı üzerine almış olan Maarif memurlarının aynı miktarda ücret almaları doğru olmayacağından bu gibilere kanunun azamisi verilmelidir.
16. Maarif memurlarına da lise ve ortaokul direktörleri gibi makam maaşı verilmeli. Ayrıca bunlara lise ve ortaokullarda ders verilmelidir.
17. Üç sınıflı ve tek öğretmenli okullardaki arkadaşlara kanun idari ücret verileceğini emrettiği, Şurayı Devlet de bunların idari ücret almaları lazımdır diye karar vermiş olduğu halde birçok yerlerde verilmemektedir.
18. Haftada 26 saat ders okutan ilkökul öğretmenlerimizin fazla yıprandığı malumdur. Hiç olmazsa birinci devrede müzik, yazı; ikinci devrede, yine bu derslerle resim-iş daha dersinin daha becerikli öğretmenlere verilerek bütün öğretmenlerin bu suretle haftada birkaç saat dinlenmesini temin etmek gerekir.
19. İkinci Devrede de her yıl basit bir sınav usulü kabul edilirse hem çocuk[lar], bitirme sınavına daha kuvvetli yetişmiş olurlar, hem de öğretmen[ler] daha çok gayret göstermeye mecbur olurlar.

“ÖĞRETMEN OKULLARINI ALAKADAR EDEN TEKLİFLER”

1. Öğretmen Okulları müfredatında düzeltmeler yapılmalı. Mesleki bilgi ve maharetleri artıracak şu maddeler eklenmeli:
 - A. Mesleki derslerin muhtasar geçilen kısımları genişletilmeli. Ders tatbikatı saatleri artırılmalıdır.
 - B. Öğretmen olacaklara ilkökul talimatnamesine göre tutulması buyurulan defterleri ve kayıtları behemehal gösterilmelidir.
 - C. Öğretmen Okullarının programlarına teşkilat-ı esasiye, maarif teşkilatı, tedrisata iptida eden kanun-u muvakkat-ı merasim, memurun ve tekaüdü 1702 numaralı terfi ve tecziye kanunu ders olarak gösterilmelidir.
 - D. Öğretmen Okullarının son sınıfındaki ziraat dersleri halen başka (?) öğretmenleri tarafından okutulmaktadır. Ziraat dersinin hakiki gayelerini tahakkuk ettirebilmek için Ziraat Vekaleti ile anlaşarak Vilayet Ziraat Müdürlerinin bu dersi okutmaları temin edilmelidir.
 - E. Öğretmen Okullarının hemen hepsinde tatbikat bulunmalı. Bu okullara öğretmen okullarından iyi ve pekiyi derecede çıkmış ve meslekte

- başarısı görülmüş öğretmenler verilmeli. Çocuklar üzerinde incelemeler yapılmalıdır.
2. Öğretmen Okullarının iş derslerini [verecekler] muhakkak iş şubesi mezunlarından ve en yüksek derecelilerden seçilmelidir. Adetleri pek az olan Öğretmen Okullarının öğretmenleri bu gibilerden seçilmelidir.
 3. Öğretmen Okullarının altı yıla çıkarılması ile alınan neticeler tetkik edilmelidir. Dört ve beş sınıflı Öğretmen Okullarından çıkmış olanlar ile altı yıllık Öğretmen Okulları mezunlarının muvaffakiyet dereceleri mukayese edilmelidir. Bize öyle geliyor ki, tahsil derecelerini artırmak ne kadar mühimse bu okulların kuvvetli elemanlar eline verilmesi de o kadar mühimdir. Gençlerde mesleki hevesi ve maharetleri artırmak ancak kuvvetli öğretmenlerle mümkündür. Bu okullara başka okullar öğretmenlerini vekaletle vermemeli, en kuvvetli Öğretmen Okullarına atanmalıdır. Bu okula talebe alınırken çok dikkat edilmeli, ilerde memleket evladı ellerine tevdi edeceğimiz bu gençlerin intibahında bütün vasıflar aranmalı ve çok hassas davranılmalıdır.
 4. Öğretmen Okullarında her talebeye bir ahlak notu verilmeli. Bu not sınıf geçmeye birinci derecede mestur olmalıdır. Bu notlar şahadetnamelere yazılmalıdır. Öğretmen Okullarına alınan talebeler birinci yıl sınıfta kaldıkları takdirde mektepten ayrılmalı. [Mevzuatın] iki yıl okumak için verdiği hak, ikinci ve üçüncü sınıfa tanınmalıdır.
 5. Öğretmen Okullarında kütüphane ve alet memurları bulunmalıdır.
 6. Öğretmen Okulları mezunlarının en çok kendi muhitlerine tayin edilmeleri[nin] yapılan tecrübelerle daha faydalı olduğu anlaşılmıştır. Bu hususa da dikkat edilmelidir.

“ORTAOKULLAR VE LİSELER HAKKINDA TEKLİFLER”

1. Orta dereceli her okulda ders vasıtaları meyanında muhakkak bir projeksiyon, bir radyo ve müsait olan okullarda bir sinema bulunmalıdır.
2. Ortaokullarda ve liselerde bir sınıfta iki yıl üst üste kalarak çıkarılanlar istedikleri ve hazırlandıkları taktirde bitirme sınavlarına alınmalı ve tekrar okula talebe olarak devam ettirilmelidirler. Bu şekilde devam edenler serbest hayata alıştıkları ve yaşları da ilerlediği için, idari, terbiyevi birçok mahzurlar ortaya çıkarmaktadırlar. İlkokullarda olduğu gibi, ortaokullarda da her sınıf için azami ve asgari yaş hududu konulmalıdır.
3. Bölge Sanat Okulları artırılmalı, memlekete çok lazım olan teknisyenler yetiştirilmelidir.
4. Orta dereceli okullarda her iki sınıfa bir muavin verilmek suretiyle muavin kadroları artırılmalı, bu muavinler üzerlerine verilen sınıfların bütün

münasebetlerinden, bütün işlerinden mesul tutulmalıdırlar. Kendi sınıflarını alakadar eden inzibati meselelerde bu muavinler de bulunmalı ve rey vermek hakları olmalıdır.

5. Muhtelif derslerin müfredatı muhtelif zamanlarda değiştiği için talimatnamenin tavsiye ettiği dersler arasındaki irtibat işi layıkıyla temin edilemediğinden bu kitaplar irtibat bakımından bir mütehasıs heyet tarafından yeniden tetkik edilmelidir.
 - A. Bilhassa ortaokullarda okutulan okul kitapları yüksek üslupta yazılmış parçalardan meydana gelmiştir. Bunların çocuk seviyesiyle uygun bir surette yazılması.
 - B. Ortaokul hazırlık kitaplarında bu hususlara ait problemler pek azdır. Daha fazla meseleler konmalı.
 - C. Tedrisatın kati bir şekle sokulması.
 - D. Ortaokullarda ikinci ve üçüncü sınıflarda okutulan eldeki yurt bilgisi kitabının talebe kitabı haline sokulması ve bu dersin birinci sınıfa ilavesi.
6. Orta dereceli okullarda inzibat esaslarının kuvvetli olmadığı zaman münakaşa manevi olmaktadır. Bilhassa ortaokullarda öğretmenlik yapıp da mesleki dersleri tahsil etmemiş olanların mesleki kurslara sevk edilmesi ve yerleştirilmesi birinci derecede gelen bir iştir. Bilhassa okul idaresinin ve öğretmenlerin talebe ile ilgileri artırılmalı, talebe velilerinin çocukların hal ve hareketi hakkında haberleri olmalıdır. Veliler mümkün olduğu kadar temaslara yapmalı. Öğretmen Okulları için teklif ettiğimiz ahlak notu sınıf geçmeye bu okullarda da müessir olmalıdır.

Hatta yüksek tahsile alınabilmeleri için bu notların iyi ve pekiyi derecede olması şartı kabul edilmelidir. Disiplin temin edemeyen öğretmenler hakkında cezalar konulmalıdır.

1702 numaralı kanunun 25. Maddesindeki orta tedrisat öğretmenin orta dereceli okullarda ders vermekle gayri-mahir olduğu sabit olursa ilkokul öğretmenliğine nakil ederler kaydı kaldırılmalıdır. Çünkü; Ortaokulda başarılı görülemeyen bir öğretmen, ilkokulda daha çok bocalar. Nasıl ki, ilkokulda muvaffak olamayanlar hakkında tekaüt muamelesi yapılırsa bu gibilerin de aynı muameleye tabi tutulmaları gerekir.

“AMELİ HÜKÜMLER”

1. Çok çocuklu öğretmenlere Adliye Vekaletinde olduğu aynı mevzuat tatbik edilmeli.
2. Yorucu bir meslek olan öğretmenlikte asgari tekaüt müddeti 22 yıl olmalı. 25 yılı bitirenler arzu ederlerse ikramiye ile tekaüt olabilmelidirler.

3. Yurdun bütün öğretmenlerine şamil olmak üzere bir yardım sandığı kurulmalı. Her meslektaş ayda 50 guruş gibi pek az bir para vermeli, ölüm vukuunda ailelerine 50 liradan aşağı olmamak üzere yardım yapılmalı. Tekaüde sevk edilenler muameleleri hitamına kadar pek az bir faizle borç para alabilmelidirler. Tekaüt edilmiş olup da sandığa yazılı bulunanlara yardım yapılmalıdır.
4. Tatil aylarında yurt içinde seyahate çıkanlara meccanîn devlet vasıtalarından istifade imkanı bulunmalı. En az üç kişilik gurupların Vekaletten müsaade aldıkları takdirde yurdun her tarafına vesaitlerden istifadesi yapılmalıdır.

“ORTA MEKTEP”

1. Bina meselesi için orta mektep binasını milli vezaif meyânına sokmak.
2. Yardımcı Muallim meselesi. Yüksek mektep mezunu kadrosu almak lazımdır. İlerde muallim yetiştiren üniversite talebesine meslekten çıkarılması. Muallim yetiştirecek yerlere devam ediyorlarsa kalabilirler. Lise mezunu olup da Anadolu’da muallimlik isteyenler sevk edilmeli.

Memur olup da çalıştırılan salâhiyetli insanlardan istifade edilmesi. Bunun altı yardımcı muallim olsun orta mektepte muallim yetiştiren hale getirilmesini istiyoruz.

Her meselenin iki gurup olunacak şekilde tespit edilmesi.

Bir sınıftan bir muallimi mesul tutmak.

[NOT DEFTERİNDE YER ALAN DİĞER HUSUSLAR]

“MÜDÜRLÜĞÜN VERDİĞİ MUHTIRA”

1. Müdür umum beyle görüşülecek. Eğitim işleri ile, eğitime bina tahsisatının az verilmiş olduğu.
2. İnşaat ve tamirat işleri ile uğraşıldığı.
3. İzmir Muallim Mektebi Müdürü Emin Beyle Çiftlikte, Paşa Mektebi Müdürü İhsan Karagöze selam.
4. Vaziyet hakkında mektup gönderildi.

-
1. Hasan öğretmen. Hasan Beyin imtihan durumu.
 2. Haber Dairesi istatistik hakkında kararı.
 3. Halil Beyin Maliye Vekaleti.
 4. Kemal Beyin nakil meselesi.

[ŞURA OTURUMLARINDA TUTULAN NOTLAR]

24/07/1939.

“KURSLAR AÇILMASI”

Fikrin esası itibariyle pek doğru olduğu bununla beraber köy öğretmenlerinin maişet ve mesken konusundan kurtarılıp ayda aldığı maaşı ile başlaşa bırakılarak ve bir yeni vazifeye göre teşhiz edilerek mevkiinin matlup şekilde istihsalinin mümkün olacağı söylenebilir.

Doğudaki köylerimizin pek çoğunda toprak köylünün kendi malı değildir. Ortakçı olarak çalışır, senelik yiyeceğini bile ele geçirememektedir. Köy Kanununa göre okul binasını köylünün kendisi yapmak mecburiyetindedir. Halbuki, fakir olan köylü, nihayet, taş, toprak tedarikinden başka paraca okul yapılmasına yardım edecek durumda değildir. Hususi muhasebe bütçelerinden de ancak her gün 100-200 lira gibi az miktarda yardım yapılıyor. Bu gibi köylerimizde yapılacak okullara devlet{in} daha geniş yardım etmesi lazımdır.

“TÜRK KÖYLÜSÜ VE MAARİF ŞURASI”

Maarif Şurasında çalışırken şunu devletin ön plana aldığı köylüyü kalkındırma davası büsbütün doğrudur. Memleket gençliğinin hassasiyetle üzerlerinde durdukları mühim bir mesele yurdun hakiki sahibi köylünün layık olduğu mevkie yükselmesi için gösterilen bütün asıl, benim gibi bir köy çocuğuna ne hamaset ne de hamiyet gücü kafi değil.

Öğren: Bu memlekette asırlarca ihmal edilmiş hakları çiğnenmiş köylünün değerini ancak Cumhuriyet devrinin yüksek prensiplerini ideal etmiş kişilerin anlayacağından tahakkuk ettirilmesi.

Artık köylünün kalkınması, kültür alanına yükselmesi davası bugün memlekette idealdir. Bu idealdir ki, bugün nazarlarımızı köy ve köylüye çeviriyor. Bu mühim davada en büyük vazife Türk öğretmene düşer. Bunun içindir ki Maarif Şurası köy çocuklarının da bütün hayatlarında kendilerine yarayacak bilgileri de Türk köylüsü için gereken bütün maharetlerini kazanması için bütün çarelerini düşündü. Köy öğretmene büyük vazifeler tevdi etti. Bütün öğretmenler bu milli davada hisselerine düşeni yapacaklardır.

Bu kutsal yapacak olan bütün öğretmenler elbette çabalayacaklar elbette bu milli davada hisselerine düşeni yapacaklardır.

Kanaatimce yalnız bu iş öğretmen işi değildir. Bütün memleketi sürükleyecek bu davada mühim hisseleri vardır. Öğretmen köyde didişirken bugün memleket de ona yardımcı olmalıdır. Bütün gençlik seferber hale gelmelidir. Köydeki genç, öğretmenini işbaşında görmek zevkine kavuşmak için büsbütün çalışmalıdır.

Köyler de bu güzidelerin fikirlerinden faydalanacak, bütün öğretmenlerin kendileri için çalıştığına iman edeceklerdir.

Bu memleketin hakikat mefkuresi ile hemen köylere dağılmaları ve bilfiil köy hayatında yaşamak üzere görev almalıdırlar.

68

Köyde öğretmeni refaha kavuşturacak ele alınacak işler. Köydeki meslektaşına rahat edecek ev ve meşgul edecek, köylüye sürdüreceği toprak, köylüye milli aydınlanmaya yarayan kitap vesaire ne pahasına olursa olsun temin edilmelidir. Bu kısımda arz ettiğim ve herkesçe bilinen hususat yapılmalıdır.

Bu büyük ve milli dava ancak bütün elemanlarımızın hep birden köy meselelerine sarılmalarıyla mümkün olur.

[MİLLİ ŞEF İLE GÖRÜŞME]

27.7.1939'da saat 17'de Milli Şef İnönü'nün davetine gittik. İnönü bu defa da benimle lütfen konuşmak lütfkaranesinde bulundu.

Şu sualleri tevdi ettiler:

1. Ülkemizin neresinde öğretmensin?
2. Kaç talebe var? Kızlar gönderiliyor mu?
3. Nüfus ne kadardır? Kaç okul var?
4. Beş sınıflı köy okullarından randıman alabilecek miyiz?
5. Erzurum nasıl? Bu yıl mahsul nasıl?
6. Yollar nasıl?
7. Vali ve Belediye Reisleri hakkında sorularda bulundular

Şefin suallerine gereken cevapları verdim.